

בלבבי חובות הלכות

בלבבי משבן אבנה

השיעורים של הלכות מינים ב"קול הלשון"

073.295.1245 | ישראל | 718.521.5231 USA

הנקודה העיקרית

אומרים בשם הסבא מקלם שהגן עדן שלו הוא שיתנו לו כיסא וסטנדר וחובת הלבבות. מי שלא מבין את זה יגיד "טוב, מסתמא הוא לא ידע ללמוד, אז שיהיה לו ספר מוסר", אבל כמה פעמים אפשר ללמוד את הספר הזה? קא פעמים, מה הלאה? מי שלא רואה דבר פנימי אז הוא אפי' לא מבין מה מונח בספר חובת הלבבות, ספר מוסר, קצת התעוררות, קצת עבודה, קצת תיקון המידות, קצת סוגיות באמונה. אבל מי שנפתח לו העין והלב והוא רואה מה שיש כאן הוא מבין שזה הופך אתתורה שקדמה לעולם

אָמַר הַמְּחַבֵּר: בְּרוּךְ יי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר לוֹ יְאוֹת עֲנֵן הָאֶחָד הָאֲמִתִּי, הַקְּדוֹן
בְּמִצִּיאוֹתוֹ, הַמְּתִמֵּד טוֹבָתוֹ, אֲשֶׁר בְּרָא כָּל הַנְּמֻצָאוֹת לְאוֹת עַל אֶחָדוֹתוֹ, וַיִּצַּר
יְצִירוֹת לְעַד עַל גְּבוּרָתוֹ, וְהַחֵל חֲדָשׁוֹת לְהַעֲיִד עַל חֲכָמָתוֹ וְגוֹדֵל טוֹבוֹ,

אז החוה"ל מגדיר מה סיבת הבריאה, "אשר ברא כל הנמצאות לאות על אחדותו", "אות"- גילוי. "ויצר יצירות לעד על גבורתו, והחל חדשות להעיד על חכמתו וגודל טובו". לכאורה יש כאן ראשית ארבעה הגדרות שהחוה"ל מעמיד: א. "כל הנמצאות לאות על אחדותו"- אות על האחדות. ב. "ויצר יצירות לעד על גבורתו". ג. "והחל חדשות להעיד על חכמתו". ד. "וגודל טובו". כלומר בהעמדה של עצם שורש מציאות הבריאה, מה שמתגלה במציאות הבריאה הוא ה"אות על אחדותו", כלומר כל הבריאה כולה, בכללות הרי יש לנו הגדרה של שלוש אותות: א. אות ברית קודש. ב. אות של שבת. ג. ואות התפילין. כאן מגדיר החוה"ל "אשר ברא כל הנמצאות לאות על אחדותו", כלומר שכל מציאות הנבראים כולם נבראו "לאות על אחדותו", ודאי שבפועל יש ג' אותות, אבל תכלית כל הבריאה זה "לאות על אחדותו".

"ויצר יצירות לעד על גבורתו, והחל חדשות להעיד על חכמתו וגודל טובו"- כלומר שהסיבה שהקב"ה ברא נמצאים זה לגילוי האחדות, יצר יצירה זה גילוי הגבורה, והוא "החל חדשות להעיד על חכמתו וגודל טובו", יש כאן שלושה מדרגות במעשה של הקב"ה, מדרגה ראשונה זה "ברא כל הנמצאות", מדרגה שניה זה "יצר יצירות", ומדרגה שלישית זה "החל חדשות". יש כאן שלושה פעולות של הקב"ה וכל אחד מגלה דבר אחר.

מה זה בריאה ומה זה יצירה? דברי הרמב"ן כידוע, בריאה- יש מאין, יצירה- יש מיש. אז כשהחוה"ל מגדיר "אשר ברא כל הנמצאות", למה הקב"ה ברא? כלומר יש מאין? זה "לאות על אחדותו". כל יצירה יש מיש אז מדבר אחד אני יכול ליצור כמה דברים, אז לא מתגלה האחדות,

אבל בריאה שהקב"ה ברא את הכל מאין אז הכל נברא מכח אחד שזה הוא ית'. יצירה יש כבר דבר ומהדבר שיש אני יוצר צורה חדשה יש מיש, אז מאותו דבר אני יכול ליצור עוד צורה ועוד צורה ועוד צורה, אז זה לא מגלה אחדות, לגלות אחדות כלומר שכח אחד ממנו נברא הכל. "יוצר יצירות לעד על גבורתו"- אדם צר צורה ומהצורה האחת שהוא צר כמה צורות יכולים לצאת? אבל הקב"ה יצר אדם אחד, ומהצורה הזו יש מצווה של "פרו ורב", ומכן ואילך נוצרו המון בריות לאין תכלית ואין פרצופיהן שווים, נמצא שמצורה אחת נעשו המון בריות, זה העדות על גבורתו, ריבוי הצורות זה מידת גבורתו. "והחל חדשות להעיד על חכמתו וגודל טובו"- הקב"ה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, אז בכל יום כאשר הקב"ה מחדש את הבריאה כולה, "כולם בחכמה עשית", דברי חז"ל כידוע שהקב"ה מחדש חידושי תורה, ומכח החידושי תורה שאנחנו מחדשים כאן בעולם לפי"ז מתחדש הבריאה בכל יום, כל יום שהוא מחדש את הבריאה אין בריאה דומה לחברתה מה שהיה אתמול לפי החידושים שחידשו, זה עדות על חכמתו ית' שבכל יום יכול לחדש דבר חדש. "וגודל טובו"- שהוא ממשיך לקיים בכל יום את הבריאה כולה, הרי הברואים כשהם נבראו בראשית מאמרו של הקב"ה אז מתגלה "להטיב לבריותיו", אבל בכל יום ויום הקב"ה מחדש את הבריאה לפי מעשה הנבראים, ואם הנבראים חטאו אפ"ה הקב"ה מחדש את הבריאה למחרת, זה נקרא גודל טובו, יש את גודל טובו שהקב"ה חידש את הבריאה בראשית היצירה אבל החידוש היותר גדול הוא שלאחר שיש חטאים בביראה אפ"ה הקב"ה ממשיך לחדש. כמו שמאריך הרמ"ק בתומר דבורה שעל אף שהנבראים חוטאים לו הוא זן ומכלכל ומפרנס אפי' את המלאך שנברא מכח מה שהאדם חוטא.

בְּדִבְרֵיב (תהלים קמה, ד): דֹּדַר לְדֹדַר יִשְׁבַח מַעֲשֵׂיךָ וְגִבּוֹרֹתֶיךָ יִגִּידוּ,

פשוטו של דבר, בכל דור ודור משבחים את הקב"ה על מעשיו ועל גבורותיו. אבל בעומק "דור לדור ישבח מעשיך" בכל דור ודור משבחים את הקב"ה על המעשים שלו כי המעשים שיש בכל דור הם לא המעשים שבדור קודם לכן, זה לא שגם הדור הזה וגם הדור הקודם וגם הדור שלפני הקודם משבחים את אותו מעשים, אלא בכל דור ודור יש מעשים חדשים וא"כ "דור לדור ישבח מעשיך" זה על החדשות שיש בכל דור ודור. "וגבורותיך יגידו" הם משבחים את גבורותיו של הקב"ה שיצר יצירות שזה עד על גבורתו, ובכל דור ודור יש צורות חדשים, על זה חל השבת.

וּבְתֵיב (תהלים קמה, ייב): יוֹדֵךְ יִי כָּל מַעֲשֵׂיךָ וְחִסְדֵיךָ יְבָרְכוּכָה, כְּבוֹד מְלֻכוֹתֶיךָ יֹאמְרוּ וְגִבּוֹרֹתֶיךָ יְדַבְּרוּ, לְהוֹדִיעַ לְבְנֵי הָאָדָם גִּבּוֹרֹתָיו וְכְבוֹד הַדָּר מְלֻכוֹתָיו.

עד עכשיו הסביר חוה"ל בכללות שהקב"ה ברא בריאה לאות על אחדותו ולעד על גבורתו, ומחדש את הבריאה מכח חכמתו וטובו. אבל עדיין לא התבאר לנו מכל המהלך הזה, יש כאן פרטים וכמובן שזה לא שלימות הפרטים אלא יש כאן פרטים רבים, כל פרטים רבים חייב להיות שיש להם שורש גילוי וממנו מגיע ריבוי של פרטים. כשהוזכר כאן כל דברי חוה"ל "אחדותו" "גבורתו" "חכמתו" ו"טובו", איפה שורש הדברים ואיפה הענפים? עכשיו מסביר החוה"ל את שורש הסוגייה.

וְהַגְדוּלָה שֶׁבְטוֹבוֹת, אֲשֶׁר הֵיטִיב בָּהֶם הַבּוֹרָא לְעַבְדָיו הַמְדַבְּרִים, אַחֲרֵי הַמְצִיאָו
אוֹתָם עַל תְּכוּנוֹת הַכָּרְתָם בְּהֵן גְּמוּרָה וְהַבְנָתָם שְׁלֵמָה, הִיא הַחֲכָמָה,

אז כשנתבאר לעיל "להעיד על חכמתו וגודל טובו", אם בראשית הדברים כשלמדנו הבננו שזה שני דברים, כבר היה מדויק לעיל "והחל חדשות להעיד על חכמתו וגודל טובו" אז מבואר שהוא כלל את זה ב"החל חדשות" שני פרטים. כשהוא העמיד את "אחדותו" הוא העמיד את זה בלשון "ברא" דבר לעצמו, "עד על גבורתו" בלשון לעצמו "יצר יצירות", כשהוא דיבר ב"חכמתו וגודל טובו" הוא צירף את זה לאחת "והחל חדשות", אז בפשטות הבננו שיש כאן שני סוגיות, יש סוגייה של "החל חדשות להעיד על חכמתו" והסוגייה השניה "גודל טובו", עכשיו מסביר החוה"ל שזה היינו הך. גודל טובו זה חכמתו.

עוד מעט נראה שלא זה שלימות ההטבה. תכלית כל הבריאה להיטיב לבריותיו ושלימות ההטבה זה גודל החכמה.

אֲשֶׁר הִיא חַי רִוְחָם וְנֵר שְׁכָלָם,

כלומר זה נותן לאדם חיות ומאיר לו את הדרך שבה הוא צריך לילך

וְהַמְבִיאָה אוֹתָם אֶל רְצוֹן הָאֱלֹהִים,

התורה נקראת תורה מלשון הוראה, כלומר גילוי רצונו של הקב"ה, אז התכלית של החכמה היא לא החכמה אלא להביאו לרצון בוראו.

א"כ ההטבה והחכמה שורשם אחד, שלימות ההטבה היא גילוי החכמה, פנמיות החכמה היא גילוי רצונו, אז שלימות ההטבה היא גילוי רצונו. אבל גם זה לא סוף פסוק-

וְהַמְצִילֶת אוֹתָם מִקְצָפוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, כַּאֲשֶׁר אָמַר הַכֶּתוּב (מְשָׁלִי ב, ו):
כִּי יִי יִתֵּן חֲכָמָה מִפִּי דַעַת וְתְבוּנָה,

איך האדם מקבל את החכמה מהקב"ה? הרי עד עכשיו למדנו "להעיד על חכמתו וגודל טובו" שלמות ההטבה גילוי רצונו ית"ש, אבל איך הקב"ה מטיב עם האדם שהוא נותן לו את החכמה שבה הוא מגלה את רצונו? "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" – כלומר עומק ההטבה שהקב"ה מטיב שהוא נותן את החכמה, כלומ הכח להשיג את החכמה מגיע מגילוי דיבורו של הקב"ה. אז אם עד עכשיו הבננו האדם מקבל טובה שהיא חכמה שהיא גילוי רצונו אבל ממי הוא מקבל? מהקב"ה. ואיך? מדיבורו. יתר על כן-

וְאָמַר אֱלֹהִים (איוב לב, ח): אֲכַן רוּחַ הַיָּם בְּאָנוּשׁ וְנִשְׁמַת שְׂדֵי תְבִינִים,

מה שהרוח מתחברת לרוח אלוקים מכח זה היא משיגה את החכמה. מה הכוונה "אכן רוח היא באנוש"? מכח שיש באדם רוח אז רוחו של הקב"ה כביכול (כלשון הפסוק בתחילת בראשית "ורוח אלוקים מרחפת") מכח הרוח הקב"ה משיג את החמה זה מה שהקב"ה מדבר "ויהי האדם לנפש חיה" לרוח ממללא, אז כשמפיו דעת ותבונה מכח דיבורו שזה רוח פיו כביכול.

אבל יתר על כן "ונשמת שדי תבינים", מה שהאדם משיג את התורה, עד עכשיו התבאר דרך דיבורו של הקב"ה רוח ממללא, עשרה מאמרות. כאן מכח הנשמה "נשמת שדי" שהיא חלק אלוה ממעל, אז התורה הופכת להיות אות על אחדותו. ודאי שבהגדרה פשוטה האדם משיג שכל הנבראים הם אות על אחדותו אם הוא מתבונן בברואים ורואה גילוי אחדותו של הקב"ה, אבל מאיזה כח באדם הוא יכול להתבונן ולראות את אחדותו? בשכל של גוי?! בשכל של יהודי?! גם לא אלא בנשמת שדי תבינים כביכול הוא וחכמתו חד, אז הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל שמכח כך היא משיגה את החכמה היא משיגה אות על אחדותו.

וְדַנְיָאֵל אָמַר (דַּנְיָאֵל ב, כא): יְהִי חֲכָמָתָא לְחַכְמִינִין וּמְנַדְעָא לְיַדְעֵי בִינָה,

כשהקב"ה נותן כחמה לחכמים אז השאלה הידועה מאיפה מתחיל החכמה הראשונה שיש לאדם, לשון הגמ' כידוע בברכות, מידת בדר ודם כלי ריקן מחזיק ומלא לא ומידת הקב"ה כלי מלא מחזיק וריקן לא. בראישת בשביל ישראל שנקראו ראשית בחכמתה, אסתכל באורייתא וברא עלמא וכל אחד מנשמות ישראל יש חלק באורייתא ונברא מכח התוה"ק. מי שתופס את היצירה שלו כחלק מחכמתא של אורייתא הוא נקרא חכם. מתי האדם נברא? כפשוטו ביום שישי דמעשה בראשית, אבל השורש נשמות ישראל נבראו קודם העולם הם היו כלולים

בחכמתו ית'. שאני תופס את היצירה שלי מחכמתו ית' ולא רק ממאמר פיו, אם אדם נברא בשישי למעשה בראשית אחר למעשה בראשית מצד כך הוא נברא במאמר העשירי של מעשה בראשית א"כ הוא יקבל את החכמה "מפיו דעת ותבונה" אבל עצם היצירה שלו היא לא מהחכמה אלא כמו כל הנבראים. אבל כשמתייחסים לנשמות ישראל שקדמו לעולם, אז שורש היצירה שלנו כנשמות זה מחכמתו ית' ובגופים זה ממאמר פיו של הקב"ה אז מאמר פיו אמר נעשה אדם עפר מן האדמה מתחיל מכלי ריקן לאחר מכן ויפח באפיו נשמת חיים. אבל אם אני שייך לחלק השנמה שלי שנבעלה במחשבה תחילה להבראות מקור יצירת הנשמה מהחמה.

אדם שרוצה לדעת רצונו ית"ש אז הוא לומד ויודע זה כלי ריקן והוא מחזיק זה כמידת בשר ודם זה לא כמידת הקב"ה. יהיב חכמה חכימין נאמר על מה שהתחיל בהתחלה שברא את כל הנמצאות לאות על אחדותו שהיה אחד לגמרי כשעלו במחשבה להתבראות ישראל היו עם הקב"ה לבד.

לפי"ז נבין את ראשית לשונו "המתמיד בטובותו" זה מה שהוא רוצה להטיב איתנו שזה עניין האחד האמיתי וקדמון במציאותו, קדמון כלומר קודם שנברא העולם כשיראל עלו קודם שנברא העולם.

נחזור א"כ ונסכם את הדברים עד השתא:

להיטיב גודל טובו שזה חכמתו שזה גילוי רצונו ומצד כך הגילוי "כי ה' יתן חכמה מפיו" אבל לא זה שלימות ההטבה. "נשמת שדי תבינם" באופן של יהיב חכמתא לחכימין באופן של כלי מלא מחזיק שזה מי שנברא מכח חכמתו שעלה במחשבה להבראות שזה היה קודם שנברא העולם שהיתה התורה ישראל כשהקב"ה היה אחד. יש לישראל כח להגיע להכרה של אחדות ה' מוחלטת מכח התורה"ק שקדמה לעולם.

וְאָמַר הַכֹּתוּב (ישעיהו מח, יז): אֲנִי יי אֱלֹהֶיךָ מְלַמֵּדךָ לְהוֹעִיל מְדַרְיָךְ בְּדֶרֶךְ תְּלִיךָ.

הדרך שהקב"ה מלמד את נשמות ישראל זה דרך איך להחזיר לעצמם את ההכרה שהיתה בשעה שעלו ישראל במחשבה להבראות, כל הדרך שאנחנו הולכים בכל ימות עולם שית אלפי שנים וכל אחד בימי שנותיו היא תשובה, לא תשובה רק מחטאים אלא תשובה מלשון כמו שאומר המהר"ל לשוב למקום שממנו באנו, באנו מהמחשבה של קודם שנברא העולם.

"מדריךך בדרך תלך"- כביכול שהקב"ה מדריך את האדם באיזה דרך לילך הוא מדריך אותו באיזה דרך לילך לקב"ה בעצמו, אז לא כמו אב שמדריך את בנו הקטן שצריך ללכת לאיזה מקום. אלא מלמד אותו לחזור בחזרה לראשית באצילות של הנשמות של קודם שנברא העולם שישראל עלו במחשבה.

א"כ כשאנחנו מעמידים את הדברים עד השתא, תכלית כל הבריאה כוולה היא "אות על אחדותו", האדם יכול לחזור ל"אות על חדותו" כי הקב"ה היטיב לנבראים, וההבטה הזאת היא נתינת החכמה, בשני אופנים באופן של "ה' יתן חכמה מפיו" הוא מגלה את רצונו, אבל יתר על כן הוא נתן חכמה בכח של "נשמת שדי תבינם" "יהיב חכמתא לחכימין", ומכח כך האדם מגלה את הישראל עלו במחשבה להיבראות, ובעומק בכל הוראה של הקב"ה מתגלה הרצון הפנימי שרוצה בכנסת ישראל.

החוח"ל בהמשך דבריו ימשיך ויבאר את חלקי החכמה, אבל היסוד הוא שיש חכמה שבאה להסביר לאדם מה לעשות כאן בעוה"ז בגשמיות, יש חכמה שבאה להסביר לאדם מה לעשות בעוה"ז ברוחניות ויש חכמה שבאה להסביר לאדם איך לחזור לישראל עלו במחשבה תחילה להיבראות- זה עומק חכמת התוה"ק, התורה אלפיים שנה קודם שנברא העולם וישראל היו שם, אז התורה הזו מגלה לאדם איך לחזור למקום של המחשב הראשונה שמשם אצילות נשמות ישראל, זה עומק המציאות של החכמה שהקב"ה מלמד את האדם.

וְהַחֲכֵמָה מִתְחַלֶּקֶת לְשִׁלְשָׁה חֲלָקִים. הַחֶלֶק הָרִאשׁוֹן חֲכַמַת הַיְצִירוֹת, שְׁקוֹרִין לָהּ בְּלִשׁוֹן עָרֵב אֱלֵעֶלְם אֱלֵטְבְּעִי, וְהִיא חֲכַמַת טְבְּעֵי הַגּוֹפּוֹת וּמְקַרְיָהּ.

החכמה הזו מלמדת ענייני גוף.

וְהַחֶלֶק הַשֵּׁנִי הִיא חֲכַמַת הַשְּׂמוּשׁ, שְׁקוֹרִין לָהּ בְּלִשׁוֹן עָרֵבִי אֱלֵעֶלְם רִיאָצִי, וְיֵשׁ מִי שְׁקֹרָאָה חֲכַמַת הַמוֹסָר [וְהִיא חֲכַמַת הַמְּנִיז וְהַשְּׁעוּרִים, וְחֲכַמַת הַכּוֹכָבִים, וְחֲכַמַת הַנְּקִרָאֵת מוֹזִיקָא.

זה חכמה שעוסקת בחלקי הנפש, זה לא שהיא עוסקת במניין ושיעורים שמחוץ לחלקי הנפש, היא נקראת חכמת המוסר היא עוסקת בכל חלקי החכמה וגם בחלקי החכמה שבנפש האדם שמצרפים את הכל לאחד.

וְהַחֶלֶק הַשְּׁלִישִׁי קוֹרִין לָהּ בְּלִשׁוֹן עָרֵבִי אֱלֵעֶלְם אֱלֵאָהִי, וְהִיא חֲכַמַת הָאֱלֹהוֹת,

כל הבריאה נבראה כמו שהוא אמר בהתחלה "לאות על אחדותו" מכח החכמה, החכמה עצמה מתחלקת לג' חלקים, יש חכמה שמלמדת גופים, יש חכמה שמלמדת את כח הנפש שבבריאה והחלק השלישי שעל זה הוא אמר מקודם שהיא הטובה השלימה שהקב"ה היטיב לנבראים, היא חכמת האלוקות.

וְהוּא דַעַת הָאֵל יִתְבָרַךְ וְדַעַת תּוֹרָתוֹ וְשֹׂאֵר הַמְשַׁכְּלוֹת, כִּנְפֵשׁ וְכִשְׁכֹּל וְכְאִישִׁים הַרוֹחֲנִיִּים.

שתכליתם היא הכרת האלוקות, חכמת האלוקות זה חכמה שמגלה את התורה, את המושכלות, את הנפש ושכל, אבל כתפיסה של ידיעת אלוקות בבחינה של "ומבשרי אחזה אלוה", זה לא חכמת הנפש לעצמה אלא זה חכמת האלוקות איך מכח הגוף והנפש יהיה הכרת האלוקות.

וְכָל חִלְקֵי הַחֲכָמָה לְפִי מַחְלֶקֶת עֲנִינְיָהּ הִמָּה שְׁעָרִים, פְּתָחִים הַבּוֹרָא יִתְבָרַךְ לְמַדְבְּרִים לְהַשִּׁיג בָּהֶם הַתּוֹרָה וְהָעוֹלָם,

הכוונה להשיג איך התורה מגלה אלוקות כמו שהוא אמר בהתחלה. ואיך העולם מגלה אלוקות. הרי הוא הגדיר את זה "והיא חכמת האלוקות", אין הכוונה להשיג את העולם כפשוטו כי זה החכמות שהוא כתב בהתחלה.

אֵלָּא שְׂמִקְצַת הַחֲכָמוֹת הַצָּרוּךְ אֲלֵיהֶם יוֹתֵר לְעֲנִין הַתּוֹרָה, וּמִקְצַתֵם הַצָּרוּךְ עֲלֵיהֶם יוֹתֵר לְתוֹעֵלַת הָעוֹלָם.

אין כוונת הדבר לתועלת העולם כפשוטו, זה שייך לחכמת הגופים שהוא הזכיר בהתחלה. יש מה שאני רואה את הקב"ה דרך התורה ויש כדברי הספרי "רצונך להכיר את בוראך?" מחד אומר הספרי עסוק בתורה ומאיך תתבונן בגלגלים, כלומר זה שני דרכים איך להגיע לחכמת אלוקות.

וְאֲשֶׁר הַצָּרוּךְ אֲלֵיהֶם יוֹתֵר לְעֲנִין הָעוֹלָם הִיא הַחֲכָמָה הַתַּחְתּוֹנָה, אֲשֶׁר הִיא חֲכָמַת טְבָעֵי הַגּוֹפּוֹת וּמִקְרִיָּהוּ, וְהַחֲכָמָה הַתִּיכוֹנָה שֶׁהִיא חֲכָמַת הַשְּׂמוּשׁ.

כלומר, הצורך להם יותר לעניין העולם מה שצריך לעולם התחתון זה החלק התחתון.

וְשֵׁתֵי הַחֲכָמוֹת הָאֵלֶּה מוֹרֹת עַל כָּל סוּדוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה וְתוֹעֵלוֹתָיו וְהַנְּאוּתֵינוּ מִמֶּנּוּ, וּמוֹרֹת עַל כָּל עֲנִינֵי הַמְּלָאכּוֹת וּמִינֵי הַתַּחְבּוּלוֹת לְצָרְכֵי הַגּוֹפּוֹת וְלְעֲנִינֵי קִנְיֵי הָעוֹלָם. אֵךְ הַחֲכָמָה שֶׁהַצָּרוּךְ אֲלֵיהָ יוֹתֵר אֶל הַתּוֹרָה הִיא הַחֲכָמָה הָעֲלִיּוֹנָה, וְהִיא הַחֲכָמָה הָאֱלֹהִית,

ודאי שגם החכמה התחתונה האדם צריך להתשמש בה לצורך גילוי אלוקות, שהוא כותה בהתחלה שצריך לדעת את סודות העוה"ז, כלומר איך שהעולם מגלה אלוקות, יש מה שהתורה להדיא מגלה אלוקותו ית' ויש את מה שהחמה מלגה וזה סודות העולם הזה.

וְאַנְחֵנוּ חִיבִין לְלַמֵּד אוֹתָהּ כְּדִי לְהַבִּין וּלְהַגִּיעַ אֶל תּוֹרַתְנוּ, אֲדָּ לְלַמֵּד אוֹתָהּ כְּדִי לְהַגִּיעַ אֶל הַנְּאֻוֹת הָעוֹלָם אֲסוּר לָנוּ.

כל מה שאנחנו צריכים ללמוד את שתי החכמות הראשונות זה בכדי לגלות בהם את החכמה העליונה שהיא חכמת האלוקות, אז כל ידיעת האדם את העולם על כל חלקיו עניינה "מי ברא אלה" לגלות את האלוקות בכל חלקי הבריאה.

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (נְדָרִים סב, א): תְּנִיָּא, לְאַהֲבָה אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַ בְּקוֹלוֹ וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ (דְּבָרִים ל, כ), שְׁלֹא יֵאמֵר אָדָם אֶקְרָא כְּדִי שִׁיקְרָאוּנִי חֲכָם, אֲשֶׁנָּה כְּדִי שִׁיקְרָאוּנִי רַבִּי, אֲשֶׁנָּה כְּדִי שְׂאֵהִיָּה זְקוֹן וְאֲשֶׁב בִּישִׁיבָה, אֲלֹא לְמַד מֵאַהֲבָה, וְסוֹף הַכְּבוֹד לְבֵא.

"סוף הכבוד לבוא" – לכאורה כך הוא עוד פעם לומד שלא לשמה שהרי הוא לומד על דעת שיבוא הכבוד, אלא ביאור עומק דברי הברייתא, לא סוף הכבוד שלו לבוא אלא סוף גילוי כבוד ה' אלא למוד מאהבת ה' ע"מ להכיר את הבורא, ואז מתגלה לאדם הכרת הבורא שזה כבודו ית'.

וְאָמְרוּ (שם): עֲשֵׂה דְבָרִים לְשֵׁם פְּעֻלָּם, וְדַבֵּר בְּהֵם לְשִׁמְעָם, וְאֵל תַּעֲשֶׂם עֲטָרָה לְהַתְגַּדֵּל בְּהֵם וְלֹא קָרְדָם לְחַתֵּךְ בְּהֵם. וְאָמְרוּ (עֲבוּדָה זָרָה יט, א): אֲשֶׁרִי אִישׁ יֵרָא אֵת יְיָ בְּמִצְוֹתָיו חֲפִץ מְאֹד (תְּהִלִּים קיב, א) אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר "בְּמִצְוֹתָיו" וְלֹא "בְּשִׁכְרָה מִצְוֹתָיו", כְּדַתְנֵן (אָבוֹת פ"א, מ"ג): אֵל תְּהִי כַעֲבָדִים הַמְשֻׁמְשִׁים אֵת הָרֵב עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרָס, אֲלֹא הָיוּ כַעֲבָדִים הַמְשֻׁמְשִׁים אֵת הָרֵב שְׁלֹא עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרָס, וַיְהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם.

כוונת הדבר, שכל מה שתהיו עמלים זה לגלות את המורא שמיים עליכם.

שנעמיד א"כ את הדברים בקצרה עש השתא, תכלית כל הבריאה כולה כדבריו החוה"ל בהתחלה היא "אות על אחדותו", והכלי שהקב"ה נתן לנו לזה היא חכמה שהיא מתחלקת לגי' חלקים בכללות, החלק העליון שבחכמה זה חכמת האלוקות, שני החלקים האחרים נצרכים לאדם ע"מ לגלות אלוקות בכל, לא למען הנאת העולם, ועומק החכמה מביאה את האדם למקום ששם היה רק קוב"ה אורייתא וישראל, לאות על אחדותו, לישראל עלו במחשבה תחילה, לתורה שקדמה לעולם ואז האדם מגיע לקדמון האמיתי כי יש לו הכרה מושרשת במציאות הבורא

שהוא קדמון קודם שנברא העולם שאז היה את נשמות ישראל שהכירות את בוראם כל תכלית החכמה היא לחזור למחבה הראשונה שמש נבראו כל נשמות ישראל.

הכוחות הצפונים

וְהַשְׁעָרִים שֶׁפָּתַחָם הַבּוֹרָא לְדַעַת תּוֹרָתוֹ וְדָתוֹ הֵם שְׁלֹשָׁה.

הוא מדבר כאן על תפיסת השכל שהקב"ה פתח שמכח כך לדעת "תורתו ודתו".

הָאֶחָד מֵהֵם, הַשְּׂכָל הַנִּיצֵל מִכָּל פְּגַע, וְהַשְּׁנַי, סֵפֶר תּוֹרָתוֹ הַנְּתוּנָה לְמֹשֶׁה נְבִיאָו, וְהַשְּׁלִישִׁי, הַקְּבִלוֹת שֶׁקִּבְּלֵנוּ מִקְדְּמוֹנֵינוּ שֶׁקִּבְּלוּ מִן הַנְּבִיאִים עֲלֵיהֶם הַשְּׁלוֹם. וְכָבֵד הַקְּדִים לְבְּאֵרֵם הָרַב הַגָּדוֹל רַבְּנּוּ סְעָדִיָּה ז"ל בְּמָה שֵׁישׁ בּוֹ דִי.

הרי שהחווה"ל מונה ג' חלקים שמכח כך יש לאדם פתח שפתח הבורא לדעת תורתו ודתו.

הפתח הראשון הוא השכל הניצל מכל פגע- אצל כל אדם על דרך כלל השכל כלל וכלל לא ניצל מכל פגע, לשון הפסוק "כי השוחד יעוור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" וא"כ השכל אינו ניצל כלל מכל פגע, שהרי השוחד יעוור ויסלף, אז יש כאן פגע גדול. אבל כשהחווה"ל מדבר על שכל הניצל מכל פגע זה כשהשכל של האדם הוא טהור ונקי ואין בו אופן של פגם. עד כמה שבשכל יש איזשהו שוחד והטיה מסויימת אז זה לא שכל שניצל מכל פגע, צריך שכל מופשט מהמידות שבלב, כל זמן היות השכל מושפע מהמידות שבלב אז ממילא הוא מוטה לפי תפיסת המידות שלו, כאשר הוא מפשיט את השכל מן המידות, או בלשון עמוקה יותר לאחר שהוא מטהר את ליבו "לב טבור ברא לי אלוהים" בהיות לבבו לב טהור הוא ניצל מכל פגע ואז השכל יכול לדעת תורתו ודתו. כל מה שהשכל מכח עצמו יכול לדעת תורתו ודתו ה"מ שהוא ניצל מכל פגע. הדוגמא הפשוטה לכך שכל חכמי הפילוסופים של אומות העולם שהרי כל מה שבנו זה לא על חלק התורה שניתן למשה נביאו והם לא בנו על החלק השלישי הקבלות שקיבלנו מקדמונינו שקיבלו מן הנביאים, אלא כל בניינם היה על החלק הראשון בלבד, אפשר לומר שהם ניצלו מכל פגע? ברור שלא כי זה לא היה שכל שמופשט ממידות, לכן בהכרח שהשכל יגלה את מה שהמידות רוצים כי הוא מוטה למידות. א"כ שכל שניצל מכל פגע הוא מי שזכה שיש לו דעת התורה הקדושה שהוא הפשיט ותיקן את המידות.

השני- ספר תורתו הנתונה למשה נביאו- ממה שהקב"ה נתן את התורה ומכח התורה אנחנו יודעים.

והשלישי הקבלה מקיבלנו מקדמונינו שקיבלו מן הנביאים ע"ה.

לכאורה יש כאן שלושה חלקים נפרדים מהדדי, אבל במעמקי הדבר אם יש כאן שלושה מקורות חייב להיות שיהיה שורשם חד, כאשר יש דבר שקיבלנו אותו מן הנביאים צריך למצוא את ה"ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא" לשון חז"ל הרבה פעמים "אסמכתא", הגדרת הדבר איך אני מוצא שמה שהנביאים אמרו יש לו רמז בקרא, זה לא רק שמצאתי לו אסמכתא בקרא, מאי נפק"מ? הרי זה לא יהפך להיות דאורייתא. אלא הגדרת הדבר הוא שכאשר אני מוצא לו אסמכתא בקרא אז הגילוי שגיליתי לדבר יש לו אור של תורה שנתקבלה ממרע"ה, אם ממדריגת שאר הנביאים כמדריגת מרע"ה, הנביאים נתנבאו ב"כה אמר ה'" הוסיף עליהם משה שנתנבא ב"זה הדבר", אם אין אסמכתא אז הגילוי הוא לא גילוי של תורה, אך בהיות שיש אסמכתא נמצא שהגילוי של הדבר מתגלה במעמקי תפיסת תורה. ואחר שנתגלה שבשניהם כאן השכל של האדם צריך לגלות את מה שגילו נביאים ואת מה שנתגלה בתורה.

כאשר החוה"ל מעמיד שיש דברים שבאים מהשכל, ההבנה הפשוטה שזה לא נכתב להדיא בתורת משה ולא קיבלנו מהנביאים והשכל ממחייה, אבל דבר שקיבלנו מהנביאים או מתורת משה אם מקום לשכל. עומק הדבר שלושה דברים עשה משה מדעתו והסכימה דעתו לדעת המקום, צריך להיות שדעת האדם תצורף לדעת תורה ולדברי נביאים, ומצד כך גילוי שמתגלה מכך נביאים ותורת משה זה מעמיד את האדם באופן שהשכל שלו מצורף לדבר. אם הוא לא מבין את עומק מהלך הדבר של הדברי תורה או דברי נביאים אז הוא יקיים את זה מדין דברי נביאים או דברי תורה כמצווה ועושה אבל השכל שלו לא בהכרח הצטרף לדבר, אבל בצורה השלימה של הדבר, כל דבר שנצטוונו עליו מפי מרע"ה צריך לצרף לשכל ששייג את אמיתת הדבר. ואז נמצא שבכל דבר יש לו את השלוש פתחים (מרע"ה הוא גם חלק מדברי נביאים).

אֲדָ חֲכֵמַת הַתּוֹרָה מִתְחַלֶּקֶת לְשֵׁנֵי חֲלָקִים. הָאֶחָד מֵהֶם, לְדַעַת חוֹבוֹת הָאֲבָרִים,
וְהַיָּא הַחֲכֵמָה הַנִּרְאִית, וְהַשֵּׁנִי, לְדַעַת חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת, וְהֵם הַמְצַפּוֹנִים, וְהַיָּא
הַחֲכֵמָה הַצִּפּוֹנָה.

כאן החוה"ל כבר מתחיל להגדיר את שורש העבודה הפנימית. חכמת התורה מתחלקת לשני חלקים- זה חכמת התוה"ק, במה מתחלקת? רוב המצוות הן מצוות האברים, ומגדיר החוה"ל את חובת האברים והיא החכמה הנראית, פשוטם של דברים שמעשה אפשר לראות. והחלק השני הוא לדעת חוה"ל ומגדיר החוה"ל שהם המצפונים, דבר צפון, נמצא בלב. פשוטו של דבר,

העבודה הפנימית לא נגלית ונוראית כאברים, מעשה המצוות זה דבר הנראה לעיניים וחווה"ל זה דבר שנמצא בלב. לפי"ז ההגדרה של המצפונים היא שחסר כאן בגילוי של הדבר.

אבל בעומק תפיסת הדבר, מדוע זה נקרא חובת המצפונים. מלבד פשוטם של דברים, בעומק הדבר זה נקרא חובת המצפונים מחמת ההיות שכל העבודה הסנימית היא מגיעה במהלך של מצפון, זה לא רק שזה צפון ונעלם, היפך המעשה. אלא כל תפיסת העבודה הפנימית נקראת צפון, ננסה קצת להתבונן בדברים.

מדובר כאן על שורשי התפיסה בכל מהלכי העבודה הפנימית. האברים עושים פועל, הלב יש לו כח. כל דבר בנוי מכח ופועל. האברים כל עניינם להוציא מהכח לפועל את הכוחות שבנפש האדם, אין לאברים מציאות לעצמם. תפיסת הלבבות, הרי בלב אין פעולה גמורה, אלא העבודה היא עם כוחות. כשהחווה"ל מגדיר שיש כאן שני חלקים בחכמת התורה"ק. מדוע רוב בני האדם רחוקים באופן טבעי מעבודת הלב ויותר קרובים לעבודת המעשה, כי אדם חי בעולם המעשה ותופס מעשים לעומת זאת הלבבות כל יסודם הוא כוחות ובכדי לעבוד עם הלב האדם צריך לתפוס את הכח כמציאות גמורה. כארש האדם בא להתעסק בחווה"ל שאין יסודם מעשה אלא כוחות בשביל לעבוד עם הלב צריך לתפוס כח כמציאות, כאשר האדם תופס כח כמציאות יש לו שייכות אמיתית לעבודת המצפונים. כתוב כאן שכח זה דבר צפון ומעשה זה דבר גלוי. "וה' יראה ללבב" כביכול הקב"ה תופס את הכח כמציאות גמורה ויכול לראות גם את זה. יסוד הדבר ושורש החיסרון שבעבודת הלב היא לא מחמת שחסר רק בעבודה של הלב, אלא זה נעוץ בעצם התפיסה של כוחות, מי שתופס כוחות של מציאות אז הגאווה כואבת לו בדיוק כמו מעשה איסור. בכדי להיכנס לעבודה הפנימית שורש הכניסה היא עצם תפיסת הכוחות כמציאות גמורה.

כשנבוא להגדיר בלשון ברורה מי יכול לחיות בעולם המצפונים מי שתופס כוחות כמציאות. "את הצפוני ארחיק מעליכם" זהו יצה"ר הצפון בליבו של האדם- כלומר הוא נותן לאדם תפיסה שזה לא מציאות. אם תופסים שהכח הוא מציאות גמורה אז הוא כבר לא צפון בליבו של האדם.

א"כ עיקר עבודת המצפונים היא לקבל תפיסה שכח היא מציאות גמורה. כשהחווה"ל בא להגדיר את העבודה הפנימית הוא מגדיר אותה כחמה צפונה (לא כעבודה), הדוגמא הפשוטה מצוות אהבה ויראה, הסברא הפשוטה אומרת שזה הרגשי המצפונים, אבל החווה"ל מגדיר שהמצפון זה חכמה (כרמח"ל בתחילת ספרו).

אסתכל באורייתא וברא עלמא- התורה היא כח שמממנו נברא העולם אך לא המעשה, מצוות זה עולם המעשה, תורה זה כח של חכמה, תורה נתפסת ככח, לא כפועל. מי שלא תופב כח כמציאות בעובת המצפונים בעומק לדידו התורה היא עוף הבפורח באוויר וגם אותה הוא לא תופס כמציאות. כל עסקנו בתורה, אם האדם תופס מציאות רק מעשה אז גם את המצפונים והתורה הוא לא תופס כמציאות. התולדה הכי פשוטה לכך היא שלאדם יותר קל בנפש להתבטל מתורה מאשר לעבור עבירה בפועל, (ודאי שיש סיבה גם שהתורה זה כל הזמן ולא כמו מצוות). זה הרבה יותר קל לנפש להתבטל מדבר שהוא לא מציאות גמורה. המחשבה היא חלק מהמצפון, אין אדם יודע מה חבירו חושב, זה לא רק כי זה צפון מעיני האדם אלא כי התפיסה של זה כמציאות זה עולם צפון, זה צפון מהאדם עצמו, כי הוא לא תופס את המחשבה וההרגש כמציאות גמורה ומחמת כן אז גם כאשר הוא חושב ומרגיש הוא תופס את זה כעוף הפורח באוויר ולא כמציאות ובודאי שאינו יכול לבנות את חייו בדבר שאינו מציאות, אז תורה שהורגלנו מקטנותינו שעיקר עסקנו צריך להיות בתורה אז הורגלנו, אבל מידות לא הורגלנו וממילא הנפש לא רגילה לחיות בכוחות אז באופן טבעי היא נוטה לעולם המעשה.

כשבאים א"כ להבין את עומק הדבר, את הכניסה לעצם התפיסה שנקראת מצפונים, חכמת המצפונים, יש כאן תפיסה עמוקה בנפש, צריך להבין ראשית כמו שהרמח"ל כותב בתחילת מסל"ש הן יראת ה' היא חכמה כשמדברים על עבודה פנימית לא מדובר על הרגשים כמו שנוטים רוב בני אדם לחשוב אלא על חכמה פנימית שהיא מולידה הרגשים. העבודה הפנימית של המידות היא לא לעבוד על מידות מסויימים ולתקן אותם בלבד, א"א לעבוד על מידות ולתקן אותם לבד, כי כל הבריאה נבראה בחכמה, ומי שרוצה לשנות משהו בבריאה חייב לגעת בשורש הדבר בכדי לשנות אותו, זה כמו אדם שרוצה לעקור עץ אם הוא יעקור עוד עלה ועוד עלה ימיו לא יגמרו עד שיעקור העץ אלא צריך לעבוד מהשורש שזה החכמה, שורש המידות זה חכמה, אז מי שרוצה לעבוד עם המידות צריך להבין את חכמת המידות, ואם לא זה האנשים שחיים בהרגשים, פעם עצוב פעם שמח פעם אוהב וכו'.

לפי זה ברור שמי שלא חכם בחכמת התורה"ק לא יתכן שהעמל שלו במידות יהיה עמל אמיתי. כל זמן שלא יוברר לנפש שהמידות הם חכמת המצפונים אז יש כאן חוסר אפשרות כלל לעבוד עבודה שבלב.

חובות האברים יחלקו לשני חלקים. האחד מהם, מצות שמחייב בהן השכל אפילו אם לא חיבה בהן התורה. והחלק השני, מצות השמע, שאין השכל מחייב בהן ולא דוחה אותן, כאסור בשר בחלב ושעטנז וכלאים והדומה להם ממה שנעלמה ממנו עלת אסורם ועלת חיוב מה שנתחייבנו מהן. אך חובות הלבבות כל שרשיהן הן מן השכל, כאשר אבאר בעזרת השם.

כאן החוה"ל כותב יסוד עצום ונורא, הוא מחלק את מצוות התורה לשני חלקים. התורה בכללות מתחלקת למה שנקרא חוקים ומשפטים. אורמ החוה"ל כל זה נאמר בחובות האברים שיש שני סוגים אבל בחובת המצפונים הכל בנוי על שכל "אך חובות הלבבות כל שרשיהן הן מן השכל". למה צריך שכל יסודם יהיה מבשכל. למה זה לא כמו בחובות האברים? כשמתבוננים ומבינים את מהלך הדברים מבינים שזה לא יכול להיות שזה יהיה כך. חבת הלבבות הרי זה הרגש, מכח מה אני ארגיש את הדבר. חובת האברים אני יכול לעשות גם בלי להבין למה. אני יכול לקיים את שלימות ההידור במעשה גם בלי להבין שום סיבה. אבל לעומת זאת בחובות האברים, האם אדם יכול לאהוב דבר שאין לו שום סיבה למה לאהוב את הדבר? זה לא יכול להיות. בעומק יש כזה שורש פנימי שנקרא אמונה, אבל כמהלך כללי לא יכול להיות.

כשמבינים את הדברים של חוה"ל כאן יובן היטב מה שהוא כתב לעיל שהוא מגדיר שחובות הלבבות הן המצפונים שזה החכמה הצפונה. עכשיו מובן יותר ברור למה זה נקרא חכמה צפונה. כי כל שורש עבודת המידות הוא חכמה צפונה כי מכח החכמה עובדים על זה.

שאלנו בהתחלה מה הכוונה "השכל הנמצא מכל פגע" הרי השוחד יעוור עיני חכמים? רוב בני האדם שכלם לא ניצול מכל פגע. אז כמוש דובר בהתחלה הוא ניתל מכל פגע כשאין בו נגיעה של מידות. עבודת המידות בנויה על השכל הניצל מכל פגע, נכון שזה צבת בצבת עשויה, כי מההתחלה אין לאדם שכל הניצל מכל פגע אבל הא בהא תליה זיכוך המידות עם השכל.

למה אצל רוב בני האדם השכל לא פועל? דברי הרמב"ם הידועים במורה שמובא בריש שו"ע האו"ח, שאומר שיתבונן ויחשוב ומיד תיפול עליו היראה, שאלה ידועה מאוד איך מיד תיול עליו יראה, פוק חזי. אלא שביאור הדבר שזה נאמר שיתבונן בשכל הניצל מכל פגע. אבל כאשר הוא לא ניצל מכל פגע אז זה לא התבוננות שלימה. זה באמת חכמה צפונה מאוד כי צריך שכל הניצול מכל פגע. האדם זוכה לזה כאשר מרחיק רת הצפוני ארחיק מעליכם ואז מתגלה לו תורה חדשה שנקייה מכל פגע. ואז מתגלה לו מוחין חדשים בעסק התוה"ק כי הוא מזכי השכל. זה יוצר לאדם מדריגה חדשה ועצומה בכל גילוי עסק התוה"ק.

נחזור רק על הנקודות האחרונות:

חכמת התורה מתחלקת לשני חלקים, האחד מהם לדעת חובת האברים והיא החכמה הנראית, ושהני לדעת חובות הלבבות והם המצפונים. יש חובת המעשים ויש חובת המצפון.

התפיסה החיצונית של העבודה נתפסת כמעשים כהרגשים כהתלהבות, אבל אליבא דאמת העבודה הפנימית היא הכרת השכל, שכל שנמצא במח האדם אבל הוא לא חוש שבלב זה שכל מת, שכל חי זה שכל מורגש וזה נקרא חכמת המצפונים. העיקר הוא ההשכלה ולא ההרגש אלא ששכל בלתי מורגש חסר בגילוי השכל.

החכמה הצפונה

וְכָל הַמַּצְוֹת הֵן נִחְלָקוֹת לְמַצְוֹת עֲשֵׂה וּלְמַצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְאִין אָנוּ צְרִיכִין לְבַאֵר אֶת זֶה בְּמַצְוֹת הָאֲבָרִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן יְדוּעוֹת לְכָל. אֲבָל אָנִי זוֹכֵר מִמַּצְוֹת עֲשֵׂה וּמִמַּצְוֹת לֹא תַעֲשֵׂה שְׁבַחֲבוֹת הַלְּבָבוֹת מֵה שִׁיזְדַּמְּן לִי, כְּדֵי שִׁיְהִיָּה דְמִיּוֹן לְמֵה שֶׁלֹּא אֶזְכֵּר מֵהֶם בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ.

אין עניין המצווה רק המעשה שהאדם עושה, אלא עיקרה של מצווה שהרי היא כתובה בתורה והתורה היא חכמה, עניינה גילוי החכמה בפועל. וכשאנחנו מגדירים שחובות האברים הם מצוות כלומר הם מגלים את חכמת המצפונים.

וּמִמַּצְוֹת עֲשֵׂה שְׁבַחֲבוֹת הַלְּבָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יֵשׁ לְעוֹלָם בּוֹרָא בְּרָאוּ מֵאִין, וְשֶׁאִין כְּמוֹהוּ, וְשֶׁנֶּקְבַּל עָלֵינוּ יְחִוּדוֹ, וְשֶׁנֶּעֱבְדָהוּ בְּלִבָּנוּ, וְשֶׁנֶּתְבוֹנֵן בְּפִלְאֵי יִצִּירוֹתָיו כְּדֵי שִׁיְהִי לָנוּ לְאוֹת עָלֵינוּ, וְשֶׁנֶּבֶטַח בּוֹ, וְשֶׁנֶּכְנַע מִפְּנֵינוּ, וְשֶׁנֶּיֶרָא אוֹתוֹ, וְנִפְחַד וְנִבּוֹשׁ מֵהַשְׁקִיפוֹ עַל נִגְלוֹתֵינוּ וְנִסְתָּרוֹתֵינוּ, וְשֶׁנֶּכֶסֶף לְרִצּוֹנוֹ, וְנִיַּחַד מְעַשִּׂינוּ לְשִׁמוֹ, וְשֶׁנֶּאֱהָב אוֹתוֹ וְאֶת אוֹהָבָיו כְּדֵי לְהִתְקַרֵּב אֵלָיו, וְנִשְׁנָא אֶת שׁוֹנְאָיו, וְהִדּוּמָה לָזֶה, מִמֵּה שֶׁאִינוּ נִרְאֶה מִן הָאֲבָרִים.

יותר מעשרה מצוות עשה של חובות הלבבות. לכאורה יש כאן כמות של מצוות עשה, צריך להבין שודאי שבפועל יש כאן מניין מצוות, אבל הם באים לגלות את המדרגה שנקראת לב, זה לא שיש לנו עוד מצווה ועוד מצווה ועוד מצווה, מצוות שהעבודה שלהם היא עבודת המצפונים הם באים לגלות את המצפונים. לב כמו שאומרים רבותינו "לב נתיבות חכמה" בראשית ברא אלוקים אומרים חז"ל הבריאה נבראה בשם אלוקים במיעשה בראשית של לב פעמים שם אלוקים.

אם אצל רוב בני אדם כשמזכירים את המילה לב זה נתפס כהרגש, אצל חז"ל זה לב נתיבות חכמה אבל "החכמה תחייה את בעליה" חכמה שהיא מציאות גמורה של חיים. המצוות שבלב הן נר מצווה שמגלים את הלב שזה גילוי פנימיות החכמה באדם.

אֲדָ הַלְאִוּיִן שְׁבַחֻבוֹת הַלְבָבוֹת, הַפֶּךְ כָּל אֵלֹהִי, וְגַם מֵהֶם: שְׁלֹא נַחֲמַד וְלֹא נִקַּם וְלֹא נִטַּר אֶת בְּנֵי עַמֵּנוּ, בְּדַכְתִּיב (ויקרא יט, יח): לֹא תִקַּם וְלֹא תִטַּר אֶת בְּנֵי עַמֵּךְ, וּמֵהֶם שְׁלֹא נִהְרַהֵר בְּעֵבְרוֹת, וְלֹא נִתְאַוֵּם, וְלֹא נִסְכַּיִם לַעֲשׂוֹתֶם, וּמֵה שְׁדוּמָה לָזֶה, בְּמָה שֶׁהוּא בְּמִצְוֵי הָאָדָם וְלֹא יִשְׁקִיף עָלָיו זֹלְתֵי הַבּוֹרָא, בְּדַכְתִּיב (ירמיה יז, ט): אֲנִי יי חֹזֵק לֵב בִּתְּזֵן כְּלִיּוֹת, וּכְתִיב (משלי כ, כז): גֵּר יי נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׁ כָּל חֲדָרֵי בָטָן.

הלאוין שבחובות הלבבות, הם מגלים בלב הם באים להסיר את ערלת הלב. המצוות עשה מגלים את הלב בשר והמצוות ל"ת באים להסיר את הלב אבן. שתי תפיסות מהו ערלות הלב (זה דברים נפלאים ועמוקים שמבוארים בדברי רבותינו), יש ערלת הלה כפשוטו שזה היצה"ר שנקרא ערל, כמש"כ בסוף סוכה ז' שמות נקרא יצה"ר ואחד מהם 'ערל', ומצד כך ערלות זה כל הרצונות שאינם של הקדושה, לב מקום גילוי הרצון וכאשר האדם רוצה דברים שאינם של קדושה זה נקרא ערלות. לב. הסוג השני של ערלות לב "כל הגויים ערלי לב" וכל ישראל נקראים מולים (כמ"ש המשנה בנדרים לדינא), הגדרת הדבר כמושנ"ת לב הוא לב נתיבות חכמה זה חובות הלבבות, ישראל נקראים מולים כי בראשית בשיל ישראל שנקראו ראשית בשביל התורה שנקראה ראשית, ישראל הם בבחינת חכמה, אורייתא וישראל חד, לגויים אין חלק בתורה, ומצד כך מולי לב זה מי שבליבו גלוי הלב נתבות חכמה שזה ישראל, ערלי לב זה אומות העולם שבלבם גלוי הרגשים ולא חכמה, ובלב שיש אצל האדם "כל חכם לב יבואו ויעשו" כמו שנאמר במלאכת המשכן, חכמת לב זה חכמת ישראל, חכמת מח זה גם יכול להיות אצל האומות. התורה ניתנה לישראל ולא לאומות, ובעמדם הר סיני כתוב שההר היה בוער עד לב השמיים, התגלה שם הלב הפנימי, זה נקרא לב השמיים, ההבדל בין לב השמיים ללב הארץ, לב השמיים – מקום גילוי החכמה, לב הארץ – מקום ההרגשים. אלו א"כ שני מדרגות מהי ערלות שבלב.

"ומה שדומה לזה במה שהוא במצפון האדם ולא ישקיף עליו זולתי הבורא" – בשונה מעבודת האברים שזה נגלה לכל, העבודה הפנימית לעומת זאת שהיא עבודת הלבבות הגדרתם שרק הבורא ית"ש משקיף על מה שקורה פנים האדם. עבודת המצפונים, בשונה מעבודת האברים, שבעבודת האברים זולת האדם והבורא יכול להיות שיהיה מי שמצורף ומכיר בה אבל עבודת המצפונים "כי האדם יראה לעיניו וה' יראה ללבב" זה מה שהאדם נמצא עם בוראו נבין כמה

מבהיל ההבנה מהי עבודת המצפונים, מי שחי רק בשביל הבורא ית"ש הוא חי פנים הוא חי מצפון הוא חי מקום שרק הוא ובוראו יודעים מה יש שם, ומי שחי רק בעבודת האברים בור שהוא לא חי רק עם הבורא ית"ש. זה לא רק שהקב"ה יודע מה קורה שם אלא הגדרת הדבר שהאדם מצורף רק עם הבורא עולם. נקראים אברים מלשון לבר לחוץ כי הם פונים גם לחוץ לעומת זאת הלב נקרא מצפטן הוא צפון הוא נעלם.

הנשמה של הקב"ה הוא נתנה בתוך האדם, והעבודה שהאדם צריך לעשות איתה זה לגלות את מצפוני הלבבות הפנימיים שנמצאים בקרבו (זה חופש כל חדרי בטן) העבודה היא בעומק לחיות בעיקר במצפונים ולא לחיות באברים, אלא כיוון שאנחנו גדלים על תפיסת אמת שהעיקר זה תורה ואנחנו תחפסים שהתורה היא בדיבור בהיגיון ואת המצפונים אנחנו תופסים כהרגשים לכן רוב בני האדם חיים באברים ולא פנים. כיוון שעיקר תפפיסתנו ששורש כל בהריאה כולה היא אורייתא חכמה והחכמה נתפסת אצלנו כלימוד עם ספר בלבד או כדבירו או כקצת מחשבה אז אנחנו עוסקים מבוקר ועד ליל ההבחובת האברים אבל כשקולטים 70 תופסים את עומק היסוד של חוה"ל ועוד מרבתינו, שפנימיות המצפונים זה חכמת המצפון וזה לא רק עבודת המצפונים, אז כארש האדם חי במצפון הוא חי בחכמת התורה, בני אדם הרבה סבורים שבשעה שהם מתעסקים בעבודה מה שנקרא מוסר, אז בעצם הוא עוזב סוגיא של חכמה והוא עוסק בתיקון מידות בהתפעלות בהתעוררות, נו אי אפשר בלא זה זה קב חומטין גם את זה צריך, חסר את כל הנשמה הפנימת שמעמידה את התפיסה שזה חכמת המצפונים, מי שעוסק בחכמת המצפונים זה לא מדין קו חומטין זה מדין חכמה, רק יש חכמת האברים ויש חכמת המצפונים, אם באים לעסוק בזה מדין החזק במוסר אל תקף נצרה כי היא חיך, הגדרת הדבר שזה מדין קו חומטין זה צריך לעסוק בזה בזמן מועט ביום היו מרבתינו שעסקו בזה שעתיים היו שהפליגו יותר אבל זה דרך ליחידי סגולה ממש, אבל כשתופסים שהעעסק כאן הוא חכמת המצפון אנחנו לא מאים למדוד את זה בזמן אלא זה תפיסת חיים, חכמת המצפון עם אותו עומק ודקות של העיון.

צריך בשביל זה פתיחות דעת ופתיחות לב, להבין שכל העבודה הפנימית היא חכמה פנימית. מי שקלט את הדברים לאמיתותם הוא נשאב אחרי העבודה הפנימית. יש בני אדם שזה בגלל ההרגשים אבל מיש הוא בעל חכמה ובעל עבודה ומגלה את החכמה הפנימית זה בן עליה.

ומפני שחכמת המצוות שבתורה על שני ענינים, האחד מהם גלוי והשני נסתר, עינתי בספרי הקדמונים שהיו אחרי אנשי התלמוד, אשר חברו בעניני המצוות חבורים רבים לעמד על חכמת הענין הנסתר, וראיתי כי כל מה שפוננו לפרש ולבאר איננו יוצא מאחד משלשה ענינים.

האחד מהם, לפרש ספר התורה והנביאים, וזה על שני דרכים, או לבאר פרוש המלות והענינים, כמו שעשה רבנו סעדיה ז"ל ברב ספרי המקרא, או לבאר עניני הלשון והדקדוק והשמוש לכל עבריו וצדדיו ולתקן מלותיו, כספרי בן גנאה ובעלי המסורת, ומי שנהג מנהגם.

והענין השני, לחבר עניני המצוות על דרך קצרה, כספר רב חפץ בן יצליח ז"ל, או מה שאנו חייבים בהן בזמן הזה, כהלכות פסוקות וגדולות והדומה להם, או חלק מחלקיהן, כספרי קצת הגאונים בשאלות ותשובות במצוות הגוף ופסקי דינין.

והענין השלישי לישוב עניני התורה בלבבנו בדרכי הראיות ותשובת האפיקורסים, כספר האמונות והדעות, ספר שרשי הדת, וספר המקמץ והדומה להם.

וחקרתי עליהם, ולא מצאתי בהם ספר מיחד בחכמת המצפון. וראיתי החכמה הזאת, שהיא חכמת חובות הלבבות, שהניחיה ולא חברוה בספר שיהיה כולל שרשיה.

ותמהתי על זה תמה גדולה, עד שאמרתי בלבי, שמא המין הזה מן המצוות, אין אנחנו חייבין בו מן התורה, אלא שחיובו מדרך המוסר להורות הדרך הנכונה והישרה, וכמוהו כמו התוספות שהם רשות, שאין אנחנו נתבעין בהם ולא נענשים אם נתעלם מהם, ועל כן הניחו הקדמונים לחברה בספר.

עד שחפשתי על חובות הלבבות מן השכל ומן הכתוב ומן הקבלה אם אנחנו חייבים בהם אם לאו, ומצאתים שהם יסודי כל המצוות, ואם יארע בהם שום הפסד לא תתכן לנו מצוה ממצוות האברים.

צריך להבין כאן את דברי החוה"ל, בני אדם מסתכלים על דרך כלל יש חיים שזה לימוד תורה וקיום מצוות ויש עוד איזושהי בעיה שזה המידות רעות, מה אפשר לעשות? בעיה צדדית שצריך לטפל בה וללמוד קצת מוסר, לא תמיד יש כח. ההסתכלות הזאת היא הסתכלות של שוטה של קטן בן יומו שמוטל בעריסה, מי שמסכל כך על צורת אדם הוא פשוט מסתכל על בן אדם כמו שהוא מסתכל על זבוב, זה לא צורת אדם, צורת אדם יש לו פנים ויש לו חוץ. חוץ- אברים, פנים- לב. לב הוא הפנים של כל דבר. עיקר העבודה הפנימית היא לא להתעסק עם המידות רעות מיש שמתסכל כך הוא מתעסק עם עבודת המצפונים ולא עם חכמת הממצפונים ובעומק חסר לו גם רוב העבודה. ההסתכלות שצריך להסתכל על האדם היא שיש לו פנים וחוץ, העבודה

של הלב שבפנים היא חכמת הלב החכמה הפנימית. אף אחד לא בא להמעיט ח"ו את חובת האברים.

החיות בעבודה הצפונה

מִן הַשָּׂמַיִם שְׁאֵמַרְתִּי, כִּי כָבֵד נִתְבָּרַר לְנֹו, כִּי הָאָדָם מִחֶבֶר מִנֶּפֶשׁ וְגוֹף, וְשִׁנְיָהֶם מִטּוֹבוֹת הַבּוֹרָא עֲלֵינוּ, הָאֶחָד נִרְאָה, וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ נִרְאָה. וְאַנְחֵנוּ חַיִּים לְעֵבֹד אוֹתוֹ בְּעֵבוֹר זֶה עֲבוֹדָה גְלוּיָה וְעֲבוֹדָה צְפוּנָה.

עכשיו מבינים מאוד למה בני אדם לא לומדים את החכמה הזאת, החכמה הגלויה היא עבודת האברים ולכן היא גלויה לבני אדם, אבל החכמה הפנימית היא עבודה הצפונה היא עבודת הנפש, האם מישוהו רואה את הנפש? האדם על דרך כלל חי בגוף ויש לו עיני גוף ורואה רק את הגוף ולא את הנפש, הוא רואה חיצוניות ולא פנימיות הוא רואה עבודת אברים, עד שהאדם יכול לסבור שהעבודה הצפונה היא רשות.

על דרך טבע האדם נברא במדרגה של "האדם יראה לעיניים", ולכן מה שהו מחפש כל ימי חייו אפי' אם זה יהיה קדושה ורוחניות הוא מחפש עבודת אברים ולא עבודה של פנים. העבודה הצפונה היא בעצם המקום הפנימי ששם עיקר חייו של האדם, עבודת האברים היא לא בכל עת ובכל שעה, אבל העבודה הצפונה היא חיה בכל עת, מי שחי עבודה גלויה בלבד הוא חי לפרקים, מי שחי עבודה צפונה, עבודה של לב הוא חי תמיד. "וה' יראה ללבב" אז הוא נמצא עם השי"ת בלבבו, זה בעצם כל מתיקות החיים, מי שלא זכה לעבודה הצפונה, הוא חי מהתנוצצות של חיים אבל חסר לו את עצם החיים. מי שטעם מהי עבודה שרק הקב"ה והוא יודעים ממנה הו זכה למתיקות אמיתית. הפה לא יכול לדבר הלשון לא יכולה לבטאות את עומק המתיקות שגנוזה בעבודה הצפונה, ליבא לפומא לא גליא, זה נאמר על הגאולה הכללית, "כי יום נקם בליבי" לליבי גיליתי לפומי לא גיריתי, וזה נאמר על עומק פנימיות העבודה של כל נפש שזה גאולת הנפש, שהנפש חיה במצפוני הלבבות, מצפוני ההתשבקות האמיתית העבודה הצפונה שם מקום החיים האמיתית. אף אדם לא יודע באמת מה יש בלב חבירו, שם מתיקות החיים, מה שבני אדם יודעים זה מאבד את מתיקות החיים. אותו חלק בנפש שאף אדם לא יודע ממנו רק האדם ובוראו שם בעצם נמצא החיים של האדם. מי שיש לו שם רוחב פנימי חי חיים.

הַגְּלוּיָה, חוֹבוֹת הָאֲבָרִים, כְּמוֹ הַתְּפִלָּה וְהַצְּדָקָה, וְלִמּוּד תּוֹרָה וְלִמּוּדָה, וְעֲשׂוֹת סֵכָה וְלוֹלֵב וְצִיצִית וּמְזוּזָה וּמַעֲקָה, וְהַדּוּמָה לָהֶם, מִמָּה שֶׁיִּגְמַר מְעֻשָׂהוּ עַל יְדֵי חוּשֵׁי הָאָדָם הַנִּרְאִים. אֲךָ הָעֲבוֹדָה הַצְּפוּנָה הִיא חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת, וְהוּא שְׁנִיחָד

הָאֵל בְּלִבּוֹתֵינוּ, וְשִׁנְאַמִּין בּוֹ וּבְתוֹרָתוֹ, וְשִׁנְקַבֵּל עֲבוֹדָתוֹ, וְנִירָא אוֹתוֹ, וְנִכְנַע מִפְּנֵיו, וְנִבּוֹשׁ מִמֶּנּוּ, וְנִאָּהֵב אוֹתוֹ, וְנִבְטַח בּוֹ, וְנִמְסַר נַפְשׁוֹתֵינוּ אֵלָיו, וְשִׁנְפָּרֵשׁ מֵאִשׁוֹר יִשְׁנָא, וְשִׁנְיַחַד מְעֻשֵׁינוּ לְשִׁמּוֹ, וְשִׁנְתַּבּוֹנֵן בְּטוֹבוֹתָיו, וְהִדּוּמָה לָּזֶה, מִמָּה שִׁיגְמַר בְּמַחְשַׁבַת הַלֵּב וּמִצְפוּנוֹ מִבְּלִי אֲבָרֵי הַגּוּף הַנִּרְאִים מִמֶּנּוּ.

מדגיש עוד פעם החוה"ל "ממה שיגמר במחשבת הלב ומצפוננו" זה צירוף של דעת לב של מחשבה והרגש, שם סוד החיים, צריך להבין, אדם יכול ללמוד תורה במחשבת השכל אבל זה לא מצפוני הלב זה לא מחשבת הלב, מה ההבדל? מחשבת השכל זה הכהר זה ידיעה, מחשבת הלב זה מחשבה חושית, דבר שהוא חוש אצל האדם הוא חיים. אם הידיעות האלה נמצאים אצל האדם בשכלו בלבד אולי הוא לא יקרא כופר אלא מאמין, אבל עומק פנימיות החיים, לא רקבהגדרה של עומק פנימיות העבודה אלא החיים, אין לו! אבל אם הידיעות האלה מלבד מה שהם קיימים במח האדם נתקיים בו "והשבות אל לבבך" והידיעות האלה ידועים בדעת מחשבת הלב בצירוף של הרגש הלז זה אדם שנקרא חי "והחי יתן אל ליבו". ידועות הלב זה הדברים שאיתם הוא חי, עם זה הוא קם איתם הוא הולך ברלחוב, בזה הוא מתבונן וזה חיותו, לא שהוא יודע אותם אלא משם הוא יונק את החיים שלו. החכמה שבלב זה חכמה שהאדם חי אותה באופן חושי ומשם הוא מקבל חיות. יש אדם שנהנה מלקבל סברא, אשריו וטוב לו אבל לא זה העומק ההנאה של תורה, עומק ההנאה שהיא שהחכמה נמצאת בלב והפכה להיות חושית ואז הוא נהנה ממנה, לא רק מהישרות ולא רק מהבהירות ולא רק מהחידוד, אלאא הוא נהנה מעצם הדבר עצמו כי הוא חי אותו, זה חיות של לבבות.

מדובר כאן על סוגיא חדשה לגמרי של חיים, אבל מחמת שהחיים האלה הם צפונים בליבו של האדם לכן זה נעלם לכן זה כמעט לא כתוב להדיא בדברי רבותינו.

וַיִּדְעֵתִי דַעַת בְּרוּרָה, כִּי חוֹבוֹת הָאֲבָרִים לֹא תִשְׁלַמְנָה כִּי אִם בְּרִצּוֹן הַלֵּב וְחִפְּזָא הַנֶּפֶשׁ לַעֲשׂוֹתָם וְתַאֲוֹת לִבְנוֹ לַפְּעַל אוֹתָם.

יש כאן לשונות מתוקים מדבש בלשונו של החוה"ל, חובות האברים כל המצוות שאנו זוכים לקיים לא תשלמנה הם לא יהיו שלומים אלא מתי כי אם ברצון הלב שהאדם רוצה לעשות אותם, אבל לא רק שהוא רוצה, אלא הוא משתוקק וחפץ הנפש לעשותם הוא חפץ בהם, ותאוות ליבנו לפעול אותם, למה הם לא יושלמו אם אין תאוות ליבנו לפעול אותם? כי אם אדם מקיים את המצוות כי בשעת ובשכל הוא למד את הדין ומקיים, אז יש כאן מעשה ודעת שכל, אבל אין כאן הרגש חושי במצוות, אבל אם האדם מקיים את המצוות ברצון הלב וחפץ הנפש לעשותם ותאוות ליבו לפעול אותם אז יש כאן דעת שכל מעשה של אברים ותשוקת הנפש תאוות הנפש

אז יש לו הרגש לחי במצווה ואז תושלם. כמו שברור לאדם שעיקר חיותו זה לא הגוף אלא הנשמה כך צריך להיות ברור שעיקר המצוות זה תאוות הלב שנמצא במצוות.

וְאִם יַעֲלֶה בְּמַחְשְׁבֹתָיו שֶׁאֵין לְבוֹתָיו חַיִּים לְבַחַד בְּעִבּוּדַת הַשֵּׁם וְלַחֲפֹץ בָּהֶן, יִסְתַּלַּק מֵעַל אֲבָרָיו חַיִּיב הַמְצוֹת שֶׁאָנוּ חַיִּיבִין בָּהֶם, מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַעֲשֵׂה נִשְׁלָם מִבְּלִי חֲפִץ הַנֶּפֶשׁ בּוֹ.

אם אדם באמת מכיר ומרגיש שיש בתוכו נשמה אז בכל דבר שהוא עושה הוא מצרף את הנפש ואז הוא מקבל חיים, אם אדם יודע שיש לו נפש אבל הוא חי במהלך הרגלו אז המעשים שלו הם מעשים של מת, אבל אדם שמרגיש את החיות הפנימית של הנפש אז המעשים שהוא עושה זה בצירוף של הנפש, הוא פועל את הכל מתוך חיות

וְכֹן שֶׁנִּתְבָּרַר, כִּי הַבּוֹרָא חַיִּב אֶת אֲבָרָיו בְּמַצּוֹתָיו, לֹא הָיָה נִכּוֹן לְהַנִּיחַ נַפְשׁוֹ וְלִבְנוֹ שֶׁהֵם מִבְּחַר חֲלָקֵי עֲצָמָנוּ, שֶׁלֹּא יַחֲיִיבם בְּעִבּוּדָתוֹ כִּפִּי יִכְלָתָם, מִפְּנֵי שֶׁבָּהֶם גָּמַר הָעִבּוּדָה. וְעַל כֵּן נִתְחַיֵּבנוּ בְּחֻבוֹת גְּלוּיֵינוּ וּמִצְפוּנֵינוּ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה עִבּוּדָתָנוּ שְׁלֵמָה וְגְמוּרָה, וְכוּלְלֵת מִצְפוּנֵינוּ וְגְלוּיֵינוּ לְבוֹרָא יִתְבָּרַךְ.

צורת חיים אמיתית, כמו שמצייר אותה חובת הלבבות במתק לשונו, היא שהאדם חי חיים של פנים וחוץ מצורפים אהדדי, מצפונינו וגילויינו בכל דבר שהוא פועל מצורפים, זה צורת חיים של צדיקים, שפנימיות הלב המקום הצפון מצורף לגילוינו, ואם לא זה מוות. מי שינסה לצרף רק את ההרגש שבלב והוא יסבור שזה מצפוני הלב, והוא ינסה לצרף את זה לגילוינו לאברים, מבשרי אחזה כמו שכל אחד יודע, פעם הלב הרגש גואה ופעם הוא שפל, אז אי אפשר תמיד לצרף באופן הזה את המצפונים של הלב עם עבודת האברים הגלויה. אבל מי שליבו פועל באופן של חכמת לב עם הרגשי לב הוא יכול לחיות תמיד במדרגה של הרגשים, זה אחד מהיסודות המאוד נעלמים מהרבה שמנסים להכנס לחובת הלבבות, מנסים להיכנס באופן של התפעלות והתלהבות אז כדרכו של אש פעם היא קופצת ופעם היא שוככת ויורדת, הם טועים ביסוד כל העבודה כולה וברור שלמשך זמן ארוך העבודה שלו לא תוכל להחזיק כי הרגש לא יוכל לבנות את קומת האדם, אי אפשר ללבנות כך חיים. אבל מי שבונה את החיים על מעמקי חכמת הלב שמצרף להם הרגשי הלב שהם מצטרפים לעבודת האברים הגלויה הוא יכול להחזיק כאן חיים לעולמי עולמים. חכמה עומדת לעולם.

עד כאן א"כ בדברי חובת הלבבות התבאר החלק הראשון דרך השכל.

וכאשר התברר לי חייבם מדרך השכל, אמרתי בלבי, שמא הענין הזה אינו כתוב בספר תורתנו, ועל כן הניחו לחברו בספר שזרנו אותו ויראנו עניניו, עד אשר בקשתיו בספר התורה ומצאתיו שזכר בו פעמים רבות,

מה הכוונה "עד אשר בקשתיו בספר התורה ומצאתיו"? הוא לא למד את זה לפני כן? הפשט הוא שאדם יכול לעבור על התורה והוא לא רואה את הפנים שיש בה (אני לא מדבר על החוה", אין לנו השגה בו) "יעבור עליהם ולא ירגישם, יראם ולא יכירם" כמו שאומר הרמח"ל.

כמו שנאמר (דברים ו, ה): וְאֶהְבֶּתְּ אֶת יי אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל לִבְּךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ וּבְכֹל מְאֹדְךָ, וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לִבְּךָ, וְאָמַר (דברים ל, כ): לְאֶהְבָה אֶת יי אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַת בְּקוֹלוֹ וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ, וְאָמַר (דברים יא, ג): לְאֶהְבָה אֶת יי אֱלֹהֶיכֶם וּלְעַבְדוֹ בְּכֹל לִבְבְּכֶם וּבְכֹל נַפְשְׁכֶם, וְאָמַר (דברים יג, ה): אַחֲרַי יי אֱלֹהֶיכֶם תֵּלְכוּ וְאֹתוֹ תִירְאוּ, וְאָמַר (ויקרא יט, יח): וְאֶהְבֶּתְּ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ, וְאָמַר (דברים י, יב): וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה יי אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מַעֲמֶךָ כִּי אִם לִירְאָה, וְאָמַר (דברים י, יט-כ): וְאֶהְבֶּתֶם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֶת יי אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד. וְהִירְאָה וְהֶאֱהָבָה מֵחֻבּוֹת הַלְּבָבוֹת.

ולא רק שהם מחוהות הלבבות, אלא כמו שאומרים רבותינו הם תרי עמודי חובת הלבבות.

וְאָמַר בְּלֹאזִין שְׁבַחֵן (דברים ה, יח): וְלֹא תַחֲמַד אִשֶׁת רַעְךָ וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רַעְךָ שְׂדֵהוּ וְעַבְדוֹ וְאִמָּתוֹ שׂוֹרוֹ וְחִמְרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרַעְךָ, (ויקרא יט, יח): לֹא תִקַּם וְלֹא תִטּוֹר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ, (ויקרא יט, יז): לֹא תִשָּׂא אֶת אַחֶיךָ בְּלִבְבְּךָ, (במדבר טו, לט): וְלֹא תִתּוֹרוּ אַחֲרַי לִבְבְּכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם, (דברים טו, ז): לֹא תִאֲמָץ אֶת לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ, וְרַבִּים כְּאֵלֶּה.

יש דבר פלא, הרי אדם שלא זוכר שצריך להניח תפילין אם הוא יקרא את הפסוק שאומר להניח תפילין זה יזכיר לו, אבל שאדם קורא כל יום ק"ש "ואהבת את הוי' אלוהיך בכל נפשך ובכל לבבך ובכל מאדך" האם הוא מתעורר לחשוב האם קיימתי את המצווה הזאת? חובות הלבבות הם כ"כ רחוקים על דרך כלל מנפש האדם עד שאפי' כשקורא את הפסוקים שמדברים עליהם זה אפי' לא מביא אותו לידי הרהור בהם. העמק שבזה הוא משום שכל הלב נתפס אצל האדם רק כתוספת, כל התפיסה של חיות הלב זה נחשב אצלו רק איזה 'מעלה'. ודאי שאם נשאל אדם אם ליבו הוא רק 'מעלה' או תוספת הוא יגיד שהוא לא יכול לחיות בלי זה. אבל החיות שבלב נתפסת אצלו רק כ'מעלה'. כל אדם ואדם השאלה העיקרית שהוא צריך לשאול את עצמו היא ממה הוא חי, זה שהוא מוגדר כחי ולא כמות זה לא מספיק. לא רק מה האדם עשה, זה העבודה הגלויה שכמובן גם היא טעונה בירור, אבל השאלה הפנימית שכל אחד צריך לשאול את עצמו היא ממה הוא חי. השאלה לא בשביל מה הוא חי, אלא ממה האדם חי, זו השאלה הנוקבת בעומק הנפש, אם אדם היה מברר את זה הוא היה מגיע לעומק לבבו ואז היה תופס שלבבו זה

לא תוספת אלא עיקר החיים ואז כל בוקר כשהיה קורא "ואהבת" היה בודק אם הוא עושה את זה.

הדברים כאן הם כ"כ ברורים ופשוטים למי שמחפש חיות, וכ"כ רחוקים למי שחי את החיים כמהלך הרגלו. יש בן אדם שמחפש חיות בכמות, כמות של חוסד, כמות של תורה כמות של תפילה, הוא יאריך בתפילה אבל הוא מחפש כמות, אבל מי שמחפש חיות של איכות הוא יצא בודאי לבסוף שהחיות של האיכות נמצאים בלב, חיות של איכות לא נמצאים רק במח, צריך להבין את זה באופן ברור, זה אחד מההטעיות המאוד מצויות, בפרט אצל אלה שזכו לישיב באהלה של תורה בעומק העיון, הטעות הנפוצה שהם סבורים שחיות הכוונה מח, זו טעות מוחלטת, חיות כוונת הדבר צירוף מח ללב. מח שלא מצורף ללב, זה חצי חיים "מה לי קטלא כולא מה לי קטלא פלגא". חיים זה צירוף של מח ולב.

עד עכשיו א"כ נתבאר בדברי החוה"ל, החובה על עבודת הלב מכח חיוב השכל ומכח החיוב של המקרא של תורה.

ואחר כך השיב את כל העבודה אל הלב ואל הלשון, כמו שנאמר (דברים ל, יא): כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה היא ממך ולא רחקה היא, לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה, ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה, כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשתו. ובשאר ספרי הנביאים האריכו בענין והשיבו אותו בכמה מקומות, ואינני צריך להביאם, מפני שהם רבים וידועים.

וכאשר התברר לי חיוב מצות הלבבות מן התורה כאשר התברר מן השכל, חפשתי עליו בדברי רז"ל, ומצאתיו יותר מפרש בדבריהם ממה שהוא מפרש בספרים ומן השכל. קצתו בכלל, כמו שאמרו (סנהדרין קו): רחמנא לבא בעי, ואמרו (ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה): לבא ועינא תרי סרסורי דחטאה נינהו, וקצתו בפרט, במסכת אבות, שאין צורך להאריך בזכרו. ומצאתי הרבה ממנו במדותיהם ובמנהגיהם המקבילים מהם, כשהיו נשאלים על עניניהם, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (מגלה כז, ב): במה הארכת ימים.

וראיתי מצד הכתוב עוד במכה נפש בשננה (במדבר לה, יא) שאינו חייב מיתה, ומי שהוא שונג במצות אשר לא תעשינה, שהיו חייבים עליהם במזיד אחת מארבע מיתות בית דין או כרת, שאינו חייב עליהם אלא חטאת או אשם. וכל זה ראיה כי העקר בחיוב הענש אינו אלא עד שיהיו הלב והגוף משתתפין במעשה, הלב בכונתו, והגוף בתנועתו.

צריך להבין למה צריך להביא על זה ראיות. זה מחמת שלב האדם הוא ערל כלשון הפסוק, הוא עקום יש בו רע צריך להוכיח לו מה ישר, אבל אם ליבו של האדם היה ישר כמו שעהש ותו

האלוקים אז היה ברור לו לגמרי שהעיקר זה העבודה הפנימית. מי שהלב שלו נפתח הדברים כ"כ פשוטים אצלו שלא צריך להביא על זה ראייה.

וְכֵן אָמְרוּ בְּמִי שֶׁעָשָׂה מִצְוָה וְלֹא נִתְכַּוֵּן לְעֲשׂוֹתָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, שְׂאִינוּ מִקְבֵּל עָלֵיהָ שָׂכָר.

לא ברור מה המקור של זה. בחז"ל הרי מפורש לגבי תורה "בשמאלה עושר וכבוד" למי שלומד שלא לשמה, כאן מדובר על מצוות אבל גם על זה מפורש בחז"ל, שכר לא שלם אבל מקבל. צריך תלמוד.

אמנם יש מחלוקת אם מצוות צריכות כוונה אבל זה כוונה לשם מצווה אבל לא לש"ש.

וְכִיּוֹן שֶׁקָּטַב הַמַּעֲשֶׂה וְעָמְדוֹ בְּנוֹיִים עַל כּוֹנֵת הַלֵּב וּמִצְפּוֹנָו¹, רְאוּיָה שֶׁתְּהֵא חֲכָמַת מִצְוֹת הַלֵּב קוֹדֶמֶת בְּטַבַּע לְחֲכָמַת מִצְוֹת הָאֲבָרִים.

מעשה בלי כוונה קיים מצווה, כוונה בלי מעשה לא קיים כלום. אבל כשיש את שניהם העיקר הוא הכוונה.

הניתוק מאהבת העולם

וְכֹאשֶׁר נִתְבָּרַר לִי חַיִּיב הַחֲכָמָה הַצְּפוּנָה מִן הַשָּׂכָל וְהַכְּתוּב וְהַקְּבֵלָה, אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא הַמִּין הַזֶּה מִן הַמִּצְוֹת אֵין אָנוּ חַיִּבִּין בּוֹ בְּכָל עֵת וּבְכָל מְקוֹם, כְּשֶׁמִּטָּה וְכִיּוֹבֵל וְכִקְרִבְנוֹת. וְכֹאשֶׁר עֵינֵי, מִצְאָתִי שְׂאֵנוּ חַיִּבִּין בּוֹ תָּמִיד כָּל יְמֵינוּ, בְּלִי הַפְּסָק,

זה חידוש גדול בחובת המצפונים על חובת האברים. כל מצווה שבאברים לא יכולה להיות ברציפות (גם אם אדם יכול לקיימם ברציפות אבל אין החיוב ברציפות), זולת מצוות ת"ת. לעומת זאת מצווה שתלויה בלב הן נמצאים תמיד. העומק בזה, כי החיצוניות היא לפרקים והפנימיות הוא תמיד. הדוגמא הברורה זה ליבו של אדם ושאר האברים, בשעה שהאדם ישן שאר האברים יכולים לנוח אבל הלב שלו ש"ממנו תוצאות חיים" הוא לא יכול לישון "אני ישנה

¹ המאירי בהקדמת פירושו לתלמוד: "וכשיגיע האדם לאלו הזמנים (ימי התשובה) ולא יחדש בעצמו תכונה להתעורר למה שראוי להתעורר בהם, אבל יקיים אותם דרך פעולת היחס והלשון מצוה מלומדה (מתוך הרגל), מבלי שיתבונן בענין המצוה - לא ימשך לו מן המצוה ההיא מה שכיוון נותנה יתברך להמשך ממנה, ונמצא מחטיא הכונה. והוא אמרו "עת לעשות לה' הפרו תורתך" (תהלים קיט, קכו), שאף בעשיית המצות, שהוא עת לעשות לה' - הפרו התורה והחטיאו הכונה. וכן הענין לבני ההמון, אשר לא ישיגו אל זאת המעלה, להתבונן בענין המצוה ובמה שראוי להמשך ממנה, שהם עם מעוט שכלם ראוי להם להתעורר בעשותם המצוה להיות כונתם בה דרך כלל (כוונה השייכת לכל המצוות) - קיום גזרה מוטלת עליו מאת השם, ועשיית הדבר לכבודו יתברך ולכונת עשיית המצוה. ואם לא יתעורר על זה, אבל (אלא) שיעשה זה מצד ההרגל, מאין הרגש עשיית הדבר לכבוד בוראו, ומאין כונת קיום מצוה, ויעתק על זה הצד ממצוה למצוה, ויאכל על דרך זה מצוה בפסח וישב בסכה בחג - הוא כדמיון החמור: נושא אלומותיו בעת הקציר, ומשא הענבים בעת הבציר, ומשא החטים בעת הטחינה. לא יגיענו משנוי העתים שום התבוננות, רק שינוי המעשה דרך מקרה".

וליבי ער". זה חילוק בין התורה שעליה נאמר "והגית בו יומם ולילה", ובמצוות שהם חובת הלבבות אנחנו מצטרפים לתורה שהביא בלי הפסק.

וְשֵׂאִין לָנוּ שׁוּם טַעֲנָה בְּהַנְחָתוֹ, כְּמוֹ: יְחִיד אֱלֹהֵינוּ בְּלִבֵּנוּ, וְעִבְדוֹ בְּמַצְפוּנָנוּ,
וְלִירְאָה וְלֵאֱהָבָה אוֹתוֹ, וְשׁוֹכְסוֹף לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוֹת שֶׁאֲנַחְנוּ חִיבִין בָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר
הַכֹּתוּב (תְּהִלִּים קיט, ה): אֲחִילִי יִכְנֹו דְרָכֵי לְשֹׁמֵר חֻקֶּיךָ,

יש כאן דבר נפלא, לכאורה אם כל תכלית הכיסופין הוא שאני אעשה את הדבר ועשיית הדבר היא לפרקים, אז מדוע צריך שיהיה כיסוף תמיד, בודאי שבפשוטם של דברים אפשר לומר שאם הכיסוף לא יהי תמיד שמא יבוא זמן הדבר והוא לא יקיים. אבל בעומק יורת, אין תכלית הכיסופין למצווה רק כדי לעשות את המצווה, אלא הכיסוף זה עבודה לעצמה, כמו שהגמרא אומרת "יותר ממה שהעגל רוצה לינק הפרה רוצה להניק" כלומר שתמיד רצון המשפיע יותר מרצון המקבל, כך באדם צריך שהכיסופין יהיו יותר מהמעשה, ובלשון העמוקה- המעשה הוא לפרקים והכיסופין צריך שיהיו תמיד, כל סוד העבודה הפנימית הוא של תמידיות.

וְשׁוֹנֵבֵטַח בּוֹ, וְשׁוֹנֵמָסֵר נַפְשׁוֹתֵינוּ אֵלָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים סב, ט): בְּטַחוּ בּוֹ בְּכֹל
עֵת עִם שִׁפְכוֹ לְפָנָיו לְבַבְכֶם, וְלִהְסִיר הַשְּׂנֵאָה וְהַקְּנָאָה מִלִּבֵּנוּ,

לכאורה החיוב של זה הוא כללי כמו מילה, למה בכל רגע? כשהמשנה ברורה הביא את ששת המצוות התמידיות הוא לא מנה את זה, המצוות המעשיות יותר ברור שחייבים בכל עת, אבל להסיר את השלילה זה חידוש שזה תמידי, מתחדד כאן שזה לא מצווה להסיר ואם הסרתי אז קיימתי, כאן משמע מדברי החוה"ל שכשאר יש שנאה וקנאה בלב אז בהכרח חסר מגילוי האהבה והיראה ולכן זה מצווה שבכל עת.

וְשׁוֹנְפָרֵשׁ מִמוֹתְרֵי עֲנִינֵי הָעוֹלָם שְׁטוֹרְדִין אוֹתָנוּ מִעֲבוֹדַת הַשֵּׁם, כִּי כָל זֶה אָנוּ חִיבִין
בּוֹ תְּמִיד בְּכֹל עֵת וּבְכֹל מְקוֹם וּבְכֹל שְׁעָה וּבְכֹל רִגַע וְעַל כָּל עֲנִין, בְּעוֹד שְׁכַלְנוּ
וְנִשְׁמַתְנוּ בָּנוּ.

יש בנפש רוחב להכיל כמה דברים בכללות קומת הנפש, אבל כעבודה מעשית כל פעם יש מקום רק לאחד.

כמו שתלמוד תורה שהוא שורש הנשמת חיים אז אנחנו מחוייבים בו בכל עת ובכל שעה, על אותו מהלך מצוות פנימיות החכמה הצפונה הם שורשי ה"ממנו תוצאות חיים" של הלב, ולכן חייבים בהם בכל רגע.

וְהָיְתָה לְזֶה: עֲבַד שְׁצִוְהוּ רַבּוֹ לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי מְלָאכּוֹת, הָאֶחָת בְּבֵיתוֹ וְהַשֵּׁנִית בְּשָׂדֶה, כְּמוֹ עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה, וְלַעֲזֹן בָּהּ בְּעֵתִים יְדוּעוֹת וּבְשָׁעוֹת יְדוּעוֹת. אִם יַעֲבְדוּ הָעֵתִים הַהֵם, אוֹ אִם לֹא יִמָּצֵא לַעֲשׂוֹת מִפְּנֵי דְבַר שְׂמִנְעָנוּ, יִסְתַּלַּק מֵעַלְיוֹ חַיִּיב הַמַּעֲשֶׂה חוּץ לְבֵיתוֹ. אֲבָל הַמַּעֲשֶׂה שְׁצִוְהוּ לַעֲשׂוֹת בְּבֵיתוֹ אֵינוֹ מִסְתַּלַּק מֵעַלְיוֹ כָּל יְמֵי עַמְדוֹ בּוֹ וְעַבְדוֹ אֶת אֲדוֹנָיו, כְּשֶׁלֹּא יִמָּנְעוּ מוֹנֵעַ וְלֹא יִטְרְדוּ טוֹרֵד, וְחַיִּיב הַמַּעֲשֶׂה תָמִיד עָלָיו כְּשִׁפְנָה.

וְכֵן מִצְוַת הַלֵּב שְׂאֵנוּ חַיִּבִּין בָּהֶן, אֵין לָנוּ טַעֲנָה בָּהֶן וְלֹא טוֹרֵד מֵהֶן, אֲלֵא אַהֲבַת הָעוֹלָם,

כל מי שניסה פעם להתחיל את העבודה הפנימית יודע שזה קשה מאוד, אם נעמוד על שורש ההפרעה נוכל להבין איך להיכנס למהלך של עבודה מעשית. אבל אם לא נעמוד על שורש ההפרעה, כל אחד יודע שאחד מהדברים הקשים זה לכוון בתפילה, לאהוב, להתיירא וכו' הרי מעשה יותר קל מאשר ייחוד הלב, אבל חוה"ל כותב כאן איפכא, אלא שדייק בלשונו שאין לנו טענה וטורד "אלא אהבת העולם" לא כתוב כאן טרדת העולם, אלו הם שני סוגיות שונות בתכלית השינוי, טרדת העולם יכול להיות גם לצדיק, אהבת העולם לצדיק אין. אהבת העולם זה מה שהנפש קשורה לעוה"ז, אם הנפש לא קשורה לעולם הזה, אז באופן טבעי מתגלה בה הנשמה והנשמה הרי אוהבת ומתיירא ומייחדת את בוראה, למה הגילוי של זה לא מתגלה בלב? עיקר המונע הוא אהבת העולם, אם יש אהבת עולם ודאי שהרבה יותר קל לקיים את מצוות האברים ולא את מצוות הלבבות, אבל למי שאין אהבת העולם הזה עליו נאמר המשל של החוה"ל.

כל עומק העבודה שהחוה"ל הזכיר לעיל, זה כבר מידות רעות, אבל לפני ההסרה של המידות רעות יש הסרה של החיבור לעולם, הוא השורש המונע של גילוי האור הפנימי הרוחני בלבבות, כל שורש העבודה של חובות הלבבות בנויה על גבי ניתוק מאהבת עולם ותשוקת הרוחניות שאז נכנס האדם לעבודה הפנימית ולפני כן הוא מקושר ומחובר לארץ והנפש שלו לא סובלת את העבודה הפנימית.

וְשֵׂאִין אֲנַחְנוּ מְבִינִים עֲנִין בּוֹרְאָנוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁעִיָּה ה', יב): וְהָיָה כְּנֹדַר וְנִבְּלַת תַּף וְחִלְיָל וְיִזֵּן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֵת פֶּעֶל יְיָ לֹא יִבִּישׁוּ וּמַעֲשֶׂה יְיָ לֹא רָאוּ.

כאן כותה החוה"ל עוד נקודה שצריכה קצת התבוננות והבחנה, מה טורד את האדם מלהבין את העבודה הפנימית? מלצרף אותו לאהבה וליראה ולשאר חלקי העבודה הפנימית "אין אנחנו מבינים עניין בוראנו". לכאורה בפסוק שהוא מביא כתוב שעסוקים בשמחת הוללות דעולם הזה "ואת פועל ה' לא יביטו" לא כתוב "לא יבינו", יש מה שהאדם לא מביט, ויש מה שהאדם מביט

ולא מבין, הלשון שהוא כותב "שאין אנחנו מבינים" יכול להיות שהאדם מתבונן ומביט ולא מבין, אבל בפסוק נאמר שהוא לא מביט ולא ראה? תשובה לדבר, כאשר האדם הלב שלו חסום אז גם כאשר הוא מביט הוא לא מבין, וממילא מה שקורה שבעומק הוא לא יודע איך להביט, כאשר לבבו נפתח אז הוא רואה את השגחת ה' באופן טבעי הוא רואה את החכמה הצפונה איך היא גלויה בכל דבר, אחרי שנפתח לבבו להבין, אז הוא מביט, "אי לאו דדלאי לך חספא לא משכחת מרגניתא תותיה" אם אני לא מבין אז אני לא יודע להביט, אפ הלב נפתח ה"לב מבין" באדם נפתח אז הוא יכול "אף תמונת ה' יביט" פועל ה' יביטו אם הוא זוכה שהוא מבין, לבמחיש את הדברים- כל אחד מאיתנו הרי מכיר ויודע מעשה השגחה של הקב"ה, כמה זמן האדם יכול להתבונן בדברים? קשה להתרכז בזה כי השכל רוצה להתבונן אבל הלב לא שם אז הוא מנסה בעצם להתבונן בדבר שהלב לא מבין אותו, כשמתבוננים בדבר כזה הריכוז קשה מאוד ואז תוצאת הדבר ש"לא יביטו", אבל כשזה חשקת לבבו אז זה מה שבאופן טבעי הוא מביט ורואה, ודאי שאם הוא יתבונן יותר אז הוא יביט ויראה משהו, אבל באופן טבעי הוא מביט רק במה שהלב מבין. הוא קובע לעצמו זמן להתבונן כי הוא יודע שצריך אבל השכל מתבונן וברגע שנגמר זמן ההתבוננות שלו הוא ככל אדם שלא רואה כמעט כלום, מחמת שהשלזה שראה ולא הלב זה שהבין, אבל אם הלב היה נפתח אז זה מה שהוא יביט וריאה באופן טבעי.

זה לא "לב מבין" של כישרון אלא זו תשוקת הלב להכיר את בוראו.

אהבת העולם ושאין אנחנו מבינים עניין בוראנו זה לא שני דברים נפרדים, למה אנחנו לא מבינים עניין בוראנו? כי יש אהבת עולם הזה. אם לא היה אהבת עולם הזה אז היה אהבת הבורא אם היה אהבת הבורא אז היה "לב מבין", אז האדם באופן טבעי היה רואה את יד ה' דוגמא הברורה שהיה מביא החפץ חיים שבכל דבר שהיה רואה היה רואה את המכוון של החכמה של ההנהגה של הקב"ה לא שהוא כל הזמן היה מתבונן בזה, זו טעות להבין כך, הוא לא היה מתבונן בזה כמעט כלום, ודאי שבתחילת דרכו הוא התבונן, אבל אחרי שנפתח כביכול הלב מבין כך הוא מסתכל באופן טבעי על החיים אז כל חייו הם אמונה אבל יש בני אדם שהרגילו את הדכל שלהם להסתכל כך וכך הם משתכלים זו טעות זה אל הרגל השכל אלא זה פתיחות לב.

הניתוק מאהבת עולם הזה זו סוגיא ארוכה לעצמה, אבל בלשון הקצרה ביותר האדם יכול לרצות להינתק מאהבת עולם הזה, אבל הוא רק רוצה. אבל סדר העבודה בקצרה ממש, הוא מה שהאדם מוותר בפועל על קנייני העולם הזה, לא מדובר רק על תאוות האכילה, מדובר על וויתור

על חיבור לעולם הזה, אבל, יש בן אדם שמוותר אבל כדוגמת אדם שלא שותה חצי שעה אז האו נהיה יורת צמא אז הוא נהיה יותר צמא ועוד חצי שעה עוד יותר צמא אחרי שהוא וויתר על עשרה דברים אז הצימאון שלו עוד יותר גדול, לאחר מכן הוא יפקע וישבר, סדר הדבר צריך להיות, שכנגד כל וויתור על הנהת העולם הזה, חייב להיות שהוא מגלה הנאה רוחנית מקבילה, מי שמנסה לוותר אל הנאה על אהבת העולם הזה ואין לו הנאה מקבילה, בדרך כלל הוא לא יצליח, זה רק שאלה של זמן עד שהוא יגביר את הניתוק ולבסוף הוא יתפוצץ וישבר, אבל אם כנגד האהבה של העולם זה הוא קושר עצמו להנאה אחרת אז יש לו הקבלה כנגד מה שהוא הפסיד יש לו חיות אחרת, לזמן מועט האדם יכול לחיות בלי שום אהבה, כמעט בלי שום אהבה, אבל מיש ילך כך כסדר, רואים את זה על הרבה בני אדם, שבשלב מסויים לא רק שהוויתורים לא הועילו להם אלא הם פעלו להיפך, כי הוא לא קיבל תענוג אחר, אז אם הוא היה בעל מסירות נפש גמורה אז הוא יכול להחזיק שם אבל כיוון שרוב בני האדם הם לא בעלי מסירות נפש גמורה אז אם יש לו משהו מקביל לכך ברוחניות אז הוא יכול להתקיים אבל אם לא אז הוא לא יכול להתקיים, לכן כנגד אהבת עולם הזה לפחות צריך להיות שיתגבר אצלו אהבת התורה. אי אפשר לוותר על החיים אפשר רק להחליף חיים חיצוניים בחיים פנימיים.

וְאָמַרְתִּי, שְׂמָא הַמִּין הַזֶּה מִן הַמְצוֹת אֵינוֹ מִתְיַלֵּד לְמְצוֹת רַבּוֹת, וְעַל כֵּן הַנִּיחוּ אוֹתָם וְלֹא חִבְרוּ בָהֶם סֵפֶר מִיַּחַד. וְכֹאֲשֶׁר חִקְרָתִי עַל מִסְפָּרָם וּפְרָקִיהֶם, מְצֵאתִים לְרַב מְאֹד בְּהַתְיַלְדוּם, עַד שֶׁחֲשַׁבְתִּי כִּי מֵה שֶׁאָמַר דָּוִד עִ"ה (תְּהִלִּים קיט, צו): לְכֹל תִּכְלֶה רְאִיתִי קֶץ רַחֲבָה מְצוֹתָי מְאֹד, אָמְרוּ עַל מְצוֹת הַלְּבָבוֹת, כִּי מְצוֹת הָאֲבָרִים יֵשׁ לָהֶם מִסְפָּר יְדוּעַ, כְּמוֹ תְרִי"ג מְצוֹת, אֲךָ מְצוֹת הַלְּבָבוֹת רַבּוֹת מְאֹד, עַד כִּי אֵין לְתוֹלְדוֹתֵיהֶן מִסְפָּר.

כאן כותב החוה"ל דברים שצריכים תלמוד, מי שקצת לומד תורה לא מבין את לשון חוה"ל, כל מצווה ומצווה היום אנשים מוציאים ספרים שזה רק טיפה מן הים, לבוא ולומר "כי מצוות האברים יש להם מספר ידוע כמו תרי"ג מצוות" זה תמונה? הרי ראשית כל תרי"ג מצוות האלה חלק מהם הם מצוות הלבבות? (מה שאמר כמו זה בפשטות מצד מה שחל על האדם, יש מצוות של מלך של כהנים וכו', אמנם אפשר להסביר שבא להפחית את מצוות הלבבות) בכל מקרה מצוות הלבבות הם הרבה פחות ממצוות האברים, אלא הפרטים של אותם מצוות הלבבות הם יותר פרטים מכל השאר? לכאורה ביאור דבריו הוא קצת שונה, יש הבדל יסודי בין מצוות האברים למצוות הלבבות, מצוות האברים זה מצוות ששוות לבני אדם, מצוות הלבבות כיוון שכולה בנויה על נפשות ונפשות של בני האדם אינם שווים אז זה מצווה שלא שווה בין אחד

לרעהו, לכן אין מספר. במצוות האברים צריך ספר לכל אדם. כל נפש גם משתנה מזמן לזמן, נמצא שגדר המצווה ל אתמול היא לא הגדר של היום.

וְאָמַרְתִּי עוֹד, שְׁמָא הֵן כָּךְ מְבֹאָרוֹת וַיְדוּעוֹת לְכֹל, וְכֹל בְּנֵי אָדָם דְּבָקִים בָּהֶם, עַד שְׁלֹא נִצְטָרְכוּ לְחֵבֶר בְּסִפְרָא. וְעֵינֵי מְנַהֲגֵי בְנֵי אָדָם בְּרַב הַדּוֹרוֹת הַנְּזַכְרִים בְּסִפְרִים, וּמִצְאָתִים רְחוּקִים מִן הַמִּין הַזֶּה מִן הַמִּצְוֹת, אֲלֵא הַזְרִיזִים (בְּחִירֵי הַסְּגֻלָּה) [וְהַפְּרוּשִׁים] בָּהֶם, כִּפֵּי הַנְּזַכָּר עֲלֵיהֶם, אִךְ הַשָּׂאָר, כַּמָּה הָיוּ צָרִיכִין לְהַעִיר וּלְהוֹרוֹת אוֹתָם,

"להעיר" זה לא רק לעורר אותם על הדבר, אל צריך להעיר את ליבותם כי ליבותם ישנים. כי הם לא תופסים את זה בתור מצוות תמידיות אלא בתור התעוררות, אז כל פעם צריך מחדש. ההתעוררות נצרכה לעורר את הלב את הפנים התמיד אבל לא להתעורר, אם הוא רק מתעורר זה כמעט ולא עוזר כלום כי כל העבודה הפנימית היא תמידיות ולא התעוררות, זה ההבדל למעשה בין אנשי העבודה הפנימיים לבין החיצוניים.

וְכֹל שְׂכֵן רַב אֲנָשֵׁי זְמַנְנוּ זֶה, אֲשֶׁר זָלְזְלוּ בְּחֻכְמַת מִצְוֹת הָאֲבָרִים, כֹּל שְׂכֵן בְּמִצְוֹת הַלְּבָבוֹת. וְאֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ מֵהֶם לַעֲיֵן בְּחֻכְמַת הַתּוֹרָה, הוּא מִתְכַּנֵּן לְדַבֵּר שִׁיקְרָא בּוֹ חֶכֶם אֲצֵל עַמֵּי הָאָרֶץ, וְשִׁיעֵשָׂה לוֹ שֵׁם אֲצֵל הַגְּדוֹלִים, וַיֵּט מִדְּרַךְ הַתּוֹרָה אֶל מָה שְׁלֹא יִקְנֶהוּ מַעֲלָה יִתְרָה, וְלֹא יִנְקְדֶהוּ מִמְכָּשׁוֹל בְּנַפְשׁוֹ, וְשֵׁם לֹא הָיָה יוֹדְעוֹ, לֹא הָיָה נִעְנֵשׁ עָלָיו, וְהַנִּיחַ לַעֲיֵן בְּשֵׂרָשֵׁי דָתוֹ וַיְסוּדֵי תוֹרָתוֹ, אֲשֶׁר לֹא הָיָה לוֹ לְהִתְעַלֵּם מֵהֶם וּלְהַנִּיחֵם, וְשִׁלֵּא יוּכַל לְקַיֵּם מִצְוֹת אִם לֹא יִדְעֵם וַיַּעֲשֵׂם, כַּמּוֹ אֲמוּנַת הַיְחוּד, אִם אֲנַחְנוּ חִיבִים לַעֲיֵן בּוֹ מִצַּד שְׂכַלְנוּ, אוֹ אִם יִסְפִּיק לָנוּ אִם נִדְעָהוּ מִצַּד הַקְּבִלָּה, שְׁנֵאמַר שְׂאֵלְהִינוּ אֶחָד, כַּאֲשֶׁר יֹאמְרוּ הַפְּתָאִים מִבְּלֵי אוֹת וּמוֹפְתֵי, אוֹ אִם אֲנַחְנוּ חִיבִים לְחַקֵּר עַל עֲנֵן הָאֶחָד הָאֵמֶת וְהָאֶחָד הָעוֹבֵר, לְהַבְדִּיל הָעֲנֵן הַזֶּה אֲצִלְנוּ מִשָּׂאָר עֲנֵינֵי הָאֶחָדִים הַנִּמְצָאִים, אִם לֹא.

אומר החוה"ל, אדם יכול לעיין בתורה בסוגיות הש"ס ראשית גם שם הוא מעיין שלא לשמה, אלא ע"מ שיקראוהו רבי, אבל הוא לא מעיין בסוגיית האמונה הפשוטה, יש מצוות אמונה לפחות לפי חלק מהראשונים להאמין שהקב"ה הוא קיים, האם הוא מעיין בסוגיית הזאת? בשבת לא יעלה על הדעת שכבר לפני שהוא מתחיל את הסוגיית ברור לו מה מותר מה אבוד ואין שום ספיקות, למה אנחנו לא לומדים רק קיצורי הלכות? ולמה אנחנו כן לומדים קיצורי אמונה? צריך להבין ברור, עם אותו כח שאחנן עוסקים בגמרא בעיון צריך לעסוק בחלקים הפנימיים, אמנם לחלקים הפנימיים מצטרף לזה גם הכרות פנימיות והרגש, אבל עם אותו כח של עיון צריך לעסוק בחלק התורה של העבודה.

וְהָעֲנֵן הַזֶּה אֵין הַמְּאֲמִין רְשָׁאֵי שְׁלֹא יִדְעֶנּוּ, שֶׁהַתּוֹרָה הוֹדִיָּה עָלָיו, דְּכַתִּיב (דְּבָרִים ד, לט): וַיְדַעְתָּ הַיּוֹם וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לְבָבְךָ כִּי יי הוּא הָאֱלֹהִים. וְכֵן שָׂאָר מִצְוֹת הַלְּבָבוֹת

שִׁזְכְּרֵנוּ וְשָׂאֵנוּ עִתִּידִים לְזִכֹּר, אֲשֶׁר לֹא תִנָּמַר אֱמוּנַת הַמַּאֲמִין אִם לֹא יָדַעַם
וְיַעֲשֵׂם, וְהִיא הַחֲכָמָה הַצְּפוּנָה, אֲשֶׁר הִיא אֹר הַלְּבָבוֹת וְנִגְה הַנְּפֹשׁוֹת,

מי שאמונה שלו היא אמיתית אז הוא מרגיש אור בלב ונוגה בנפש, אבל מי שהאמונה שלו היא שטחית הוא יודע את האמונה האמונה לא חיה אצלו. כשהחווה"ל מדבר על אור הלבבות ועל נוגה הנפשות זה לא איזה לשון מליצה, מדובר כאן על דבר חי, למעשה, ממש. שמי שהאמונה שלו קיימת באמת ושאר חלקי העבודה הפנימית קיימים אז יש לו אור הלבבות ונוגה הנפשות, קשה להבין איך יכול להיות שבני אדם חיים בעולם ווהם סבורים שכל חלקי העבודה הפנימית זה ידיעות בלבד. מי שנכנס לעבודה הפנימית באמת יש לו אור בלב, זה לא משלים כמו שבני האדם תופסים. האור שעליו דיבר החווה"ל זה לא אור כידיעה זה אור ממש בפועל בחוש שהנפש מרגישה אור ואם הוא זך יותר הוא גם רואה אותו בעיניים.

וְעֲלִיָּה אָמַר הַכְּתוּב (תהלים נא, ח): הֵן אֵמֶת חֲפֻצָּת בְּטַחוֹת וּבְסֶתֶם חֲכָמָה תוֹדִיעֵנִי.

וְאָמְרוּ עַל אֶחָד מֵהַחֲכָמִים, כִּי הָיָה יוֹשֵׁב עִם בְּנֵי אָדָם עַד חֲצֵי הַיּוֹם, וּכְשֶׁהָיָה
מִתְיַחַד עִם אַבְרָיו הָיָה אוֹמֵר: הָבוּ הָאוֹר הַצְּפוּן, וְהָיָה אוֹמֵר עַל מִצְוֹת הַלְּבָבוֹת.

בתחילה היה מתייחד עם אבריו ובכדי שהיחוד עם האברים יהיה יחוד מתוך פנים היה אומר "הבו אור הצפון" זה אור ממש שבשעה שנפתח לב האדם יש לו הארה פנימית כאור השמש ויתר על כן.

הדברים האלה הם צריכים להיקלט בתפיסת נפש האדם, זה לא ידיעות, אם אדם תופס שיש אור פנימי ולשם חשקת הלב שלו בס"ד הוא יגיע לפנים הזה. אבל אם הוא תופס שכל חלקי העבודה הפנימית הם ידיעות הם דקדוק הדין ובין אדם לחבירו לשים לב רק מה חסר לו, או כל מני "הגיון ליבי" שהוא כל הזמן מאפיל את שכלו אבל הוא לא רואה את אור הלב, חסר לו את כל הפנים, "חכמת אדם תאיר פניו" החכמה הצפונה מאירה את הלב, הדברים הם בעצם תמצית החיים הפנימי למי שזוכה לחיות בפנימיות.

האור הצפון

חוזרים קצת אחורה:

וְהִיא הַחֲכָמָה הַצְּפוּנָה, אֲשֶׁר הִיא אֹר הַלְּבָבוֹת וְנִגְה הַנְּפֹשׁוֹת, וְעֲלִיָּה אָמַר הַכְּתוּב
(תהלים נא, ח): הֵן אֵמֶת חֲפֻצָּת בְּטַחוֹת וּבְסֶתֶם חֲכָמָה תוֹדִיעֵנִי.

אור הלבבות ונוגה הנפשות, זה מגלה את מה שהוא סתום את מה שהוא נסתר.

וְאָמְרוּ עַל אֶחָד מֵהַחֲכָמִים, כִּי הָיָה יוֹשֵׁב עִם בְּנֵי אָדָם עַד חֲצֵי הַיּוֹם, וְכִשְׁהָיָה מִתְיַחַד עִם אֲבָרָיו

כלומר כשבני אדם היו יוצאים ממנו.

הָיָה אוֹמֵר: הָבּוּ הָאוֹר הַצָּפוֹן, וְהָיָה אוֹמֵר עַל מְצוֹת הַלְּבָבוֹת.

זה האור שמגלה את מה שצפון בליבו של האדם. מגלה את הפנים, את הלפני ולפנים, את הדקי דקות של מעמקי נפש האדם. ככל שהאדם עמל יותר הוא מגלה פנים ועוד יותר פנים, ועוד יותר פנים. לשון חז"ל "אור הצפון לצדיקים לעתיד לבוא", כמה כל אדם יזכה מהאור הצפון לצדיקים לעתיד לבוא? כפי עבודתו עם האור הצפון כאן בהאי עלמא כך הוא זוכה לאור הצפון לעתיד לבוא, כפי מה שהוא יצטרף לאור הלבבות ולנוגה הנפשות, הבו אור הצפון, הוא מצרף את עצמו לאור הצפון, בזה הוא מדבק את עצמו לצדיקים לעתיד לבוא, מי שעמל רק בדברי תורה הנגלים ואינו מצרף את עצמו לאור הצפון, הרי שהגילוי שיהיה לעתיד לבוא, שהוא האור הצפון לצדיקים, הוא לא מחובר אליו. מי שכל ימי חייו, העבודה שלו היא לגלות את מה שצפון, יש את מה שצפון בתורה אבל עבודתו לגלות את מה שצפון במעמקי לבבו, אז כל ימי חייב הוא מצטרף לאור הצפון. זה אור שמגלה את המצפונים, שצפון בלביו של האדם, הוא מגלה את הצפון ואת מה שצפון עוד יותר ועוד יותר ועוד יותר, אז כל ימי חייו הוא מצורף תמיד ומוסיף והולך למצפון הפנימי למה שצפון עוד יותר, כפי השיעור הזה כך הוא זוכה לעתיד לבוא לאור הצפון לצדיקים לעתיד לבוא. בלשונו של החוה"ל יש כאן מתיקות למי שעמל על עבודת פנים, יש מתיקות למי שעמל על עבודת פנים, שכל עסקו, רוב עסקו רובו ככולו עסוק באור צפון ולא באור נגלה בלבד.

זה תמצית העבודה הפנימית של 'דייך שאני ובוראך מכירים מערכך', "האדם יראה לעיניים וה' יראה ללבב" מי שחי עם השי"ת הוא לא חי עם מה שנאמר על זה האדם יראה לעיניים בעיקר, אלא עיקר חייו בה' יראה ללבב, הוא מצורף לפנים. המתיקות נמצא באור הצפון, זה האור שהוא התענוג של הנשמות לעתיד לבוא, ומי שכל עבודתו גם כאן בהאי עלמא הוא עם האור הצפון, "הבו אור הצפון", אז גם כאן בהאי עלמא הוא מחובר לתענוג של האור הצפון.

צריך להבין שיש שני סוגי הארה בתורה, תורה אור, יש את תורה אור הגלוי ויש את תורה אור הצפון. המתיקות השלימה מונחת באור הצפון, המתיקות החלקית נמצאת באור הגלוי, מיש עמל רק בדברי תורה ועם נפשו באופן הגלוי, בקיום המעשים וכדו', הרי שהוא זוכה למתיקות של אור

גלוי למתיקות חלקית, אבל מי שעמל באור הצפון הפנים, הוא זוכה למתיקות הפנימית. עובדי ה' בפנים הם מצורפים לתענוג דלעתיד לבוא. תענוג שלעתיד לבוא זה ככל שהוא מצורף יותר לפנים, לאור הצפון כך הוא מחובר יותר למתיקות לתענוג של הנשמות שהוא מהאור הצפון. זה סוד החיים הפנימיים שכולו עונג. כלול עונג, ככל שהאדם זוכה להיכנס יותר לפנים יותר לפנים עד שהוא מגלה את הצפון האמיתי שזה השי"ת שהוא צפון בלבבות, אבל ככל שנכנסים יותר פנים יש יותר תענוג ויותר תענוג ויותר תענוג, עוד חיבור ועוד חיבור ולפני ולפנים, לפני ולפנים לפני ולפנים. ככהן גדול שנכנס לבית קדשי הקדשים, כך אצל האדם בליבו יש לפני ולפני לפני ולפנים הוא נכנס לפנים ששם עין לא ראתה, הא מופקע מהאדם יראה לעיניים ומצורף לה' יראה ללבב.

אלו הם תמצית ההגדרה של החיים הפנימיים שכולו פנים כולו עונג כולו חיבור. זה מה שהיה אומר אותו חסיד על הפנים של העבודה.

— וְנִשְׁאַל אֶחָד מִן הַחֲכָמִים עַל שְׁאֵלָה נְכָרִית מֵעֲנֵן דִּין הַגִּירוּשִׁין,

שאלה נכרית כלומר, זה לא מעשה שבא לידו, אלא שאלה בגדרי תורה.

וְהָשִׁיב אֶת שׁוֹאֵלוֹ: אַתָּה הָאִישׁ הַשׁוֹאֵל עַל מָה שֶׁלֹּא יִזְקְנוּ אִם לֹא יִדְעוּ,

הרי אם לא תדע את אותו דין בהלכות גירושין לא חסר לך מעיקרא יסודי העבודה והדת.

הַיְדַעַתְּ כָּל מָה שֶׁאַתָּה חַיֵּב לְדַעַתוֹ מִן הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר אֵינְךָ רֹשֵׁי לְהַתְעַלֵּם מֵהֶם, וְאִין רְאוּי לְךָ לִפְשָׁע בָּהֶם, עַד שֶׁנִּפְגַּמְתָּ לְחַשֵּׁב בְּשִׁאלוֹת נְכָרִיוֹת, אֲשֶׁר לֹא תִקְנֶה בְּהֵן מַעֲלָה יִתְרָה בְּתוֹרַתְךָ וְאַמוּנַתְךָ, וְלֹא תִתְקַן בְּהֵן מַעֲוֹת בְּמִדּוֹת נִפְשָׁךְ.

ידוע שעל החוה"ל הזה, החת"ס היה לומד בכל תחילת לימוד בכל בוקר עם התלמידים, היה לומד חוה"ל, על הקטע הזה הוא אמר שרבותינו ברי פלוגתא על זה.² אבל ראשית מה כתוב כאן בדברי החוה"ל. אותו תלמיד שאל שאלה שהחוה"ל מגדיר אותה "שאלה נכרית מעניין דין הגירושין", כלומר לא דבר שבא לידי מעשה אלא בירור אמיתה של תורה, השיב לו אותו רבו, אחד מן החכמים, "אתה האיש השואל על מה שלא יזיקנו אם לא ידענו, הידעת כל מה שאתה

² בחת"ס על פרשת בחוקותי (ויקרא כו, ג) בר"ה "או יאמר על דרך מוסר": "במחילת כבוד החסיד ההוא (ר' בחיי), לא זה הדרך סלולה אשר חפץ ה', ואשר כבשוהו רבותינו ז"ל וקבעו בש"ס 'איבעיא להו... (ולד שנוולד) וגופו תיש ופניו אדם מהו... כי ידעו חז"ל שידיעת דברים אלו זהו האושר האמתי, וזה הוא המביא לאדם להבת לבו ביראת ה' כל היום ודביקות בשמו הגדול, ובתנאי שתהיה תחלת כוונתו לשם ה'... ויהיו הדינים חביבים עליו באופן שירצה להכין לו, אם אולי יזדמן כזה מה יעשה, ולא שיהיה צריך לעיין עליו בשעת מעשה". ובספר עמוד האמת בשם הרבי מקוצק כתב "זאת הדרך היתה בימיהם שהיו נשמות גבוהות וגופים טהורים...היה בידם להידבק בקדושתו ית' בעומק המחשבה בלבד...אבל בדור הזה...אי אפשר להגיע להתעוררות הנפש אם לא בעסקו דווקא בהלכות גירושין וכדומה".

חייב הידעת כל מה שאתה חייב לדעתו מן המצות אשר אינך רשאי להתעלם מהם, ואין ראוי לך לפשוט בהם", עד כאן בלשון החוה"ל אפשר להבין, שיש סדר קדימה, כמו שיש דין של תלמיד ששואל שלושים יום קודם הרגל יש דין להקדים להשיב לו, אז יש סדר של קדימה, ודאי שאם יש לאדם אפשרות ללמוד את מה שהוא צריך לדעת למעשה, יש לו אפשרות ללמוד את מה שהוא לא צריך לדעת למעשה, "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה", אז מה שמביא לידי מעשה קודם למה שלא מביא לידי מעשה, זה בהגדרה כללית של סדר לימוד, אז עד כאן היה אפשר להבין בדברי החוה"ל שהוא בא לשאול אותנו שאלה נכרית בעניין גירושין שהיא לא למעשה, הוכיח אותנו חכם שהוא צריך לעסוק במה שלמעשה ועבודת המידות היא חלק מהלמעשה, אבל זה מדין למעשה ולא למעשה, שניהם דברי תורה רק שזה מדין למעשה ולא לנעשה, ככה היה אפשר להבין את ראשיתם של דברי החוה"ל, אבל בהמשך לשון החוה"ל "עד שנפנית לחשוב בשאלות נכריות, אשר לא תקנה בהן מעלה יתרה בתורתך ואמונתך, ולא תתקן בהן מעוות במידות נפשך", מה זה "לא תקנה בהן מעלה יתרה בתורתך ובאמונתך, וכי העסק בדקויות של הגדרת דברי תורה לא מקנה מעלה יתירה בנפש? אין הכי נמי שזה לא יקנה לו אולי מעלה יתירה בלמעשה של גדול תלמוד שמביא לידי מעשה שהוא עכשיו יושב ועוסק בגט, אבל זה יקנה לו מעלה יתירה בנקודת הנפש.

דברי החוה"ל כאן צריכים תלמוד, הרי ודאי שכל עסק ועסק בעסק התורה וכל שכן בירור אמיתה של תורה, מקנה לאדם מעלה יתירה, לשון החוה"ל "אשר לא תקנה בהן מעלה יתירה בתורתך ואמונתך", צריך להבין, צריך להבין, ודאי שאנחנו רואים כסדר בש"ס שהיה תנאים רבים אבל ודאי שלא כל הפנים שוות ולא כל הדרכים שוות, והיה תנאים שהיה עסקם בכך והיה תנאים שהיה עסקם בכך, להבין את שורשי הסוגייה, היא שיש שני סוגי נשמות בעולם, יש נשמה שהסוג של העבודה שלהם היא בעבודת הדעת, הבירור, ויש נשמות שהעבודה שלהם היא בעבודת הבירור של הלב, יש אנשים שזה העבודה שלהם, ודאי שמזה ומזה אל תנך את ידך, אבל יש שני שורשים במהלכי העבודה, ודאי שנשמתו של החוה"ל היתה ממקום מסויים שהבור לבב הזכות הלב היתה הנקודה שעיקרית של תפיסת חייו, ובודאי שהיה חלק אחר מן החכמים שעיקר חלקם היה בבירורים הדקים, ר' עקיבא היה דורש תילי תילים של הלכות על כל קוצו של יו"ד, בודאי שזה היה חלקו וזה היה עבודתו וזה היה ושרשו, ודאי שיש נשמות שיותר נוטים בעבודתם לדקות העיון ויש נשמות שיותר נוטים בעבודתם לבור הלבב ולזכות הלב, אלו הם שני שורשים, אבל לא עם הארץ חסיד ומי שכל עסקו הוא בחכמה בלי לב גוף בלא נשמה זה לא

חיים, הדרך שמצוייר כאן בדברי החוה"ל במעשה של אותו חכם היא לא הדרך המסורה לרבים, הרבים לא יכול להיות עיקר עסקם בעבודת הלב, כי אם יהיה עיקר עסקם בעבודת הלב, בחכמה הם לא מצורפים אליה בעיקר ולעבודה שבלב הם לא יגיעו לפנימיות שלה, מזה ומזה הם יצאו נפרדים והרי שהם יחיו חיי חוץ, אצל יחידי הדורות, יחידי דורות, היה מהלך, שהם חיו עם בור הלבב חלק עיקרי בחייהם, אבל כל הדרכים בחזקת סכנה חוץ מדרכה של תורה כמו שאומר הרבי מקוצק שכאשר האדם בורר דרך בעבודת ה' צריך לדעת שיש הרבה דרכים בעבודת ה' והדרך של החוה"ל אחד מן הראשונים כמלאכים זה אחד מן הדרכים בעבודת ה', אבל הנטייה הדקה של החוה"ל היא לא קו האמצע של דרכה של תורה שהעיקר הוא כל הזמן בירור תורה. יש שבעים פנים לתורה ולפי"ז שבעים פנים לעבודת הנפש, ובודאי שיש פנים ששם העבודה שבלב תופסת עיקר חזק מאוד שכמובן בא גם על חשבון זמן של עסק בירור התורה, כדרך מסורה לרבים, כל הדרכים בחזקת סכנה זה קאי על דרכי העבודה אומר הקוצקר, חוץ מדרכה של תורה שהיא הדרך הכי מיוסדת שיש בעבודת ה'. הדרך שמצוייר כאן בלשון תחילת החוה"ל היא בודאי שמבטאה את תוקף גילוי נשמתו איך הוא תפס את מהלכי הרבים, זה ברור אבל זה דרך שמסורה לרבים ולא ליחיד, מיש שינהג בכך ויש לו נשמה מאוד גבוהה הוא יכול לחיות בכזה מקום, אבל אם לא הוא יצא קרח מכאן ומכאן, מהתורה הוא יצא קרח ומהבור הלבב הוא יצא קרח וזה לא עלתה בידו, לכן, ודאי שהדרך היא הדרך של כל הדרכים בחזקת סכנה חוץ מדרכה של תורה, שהבסיס של כל דבר הוא העיון הדק, על גבי זה אנחנו מצרפים את כל חלקי העבודה, אבל הבסיס העיקרי של הנפש שכאשר היא מעיינת בעיון הדק אז היא מתעלה למדרגת המוחין וזה בעצם שורש כל בניין קומת הנפש, ומי שינסה ללכת בדרכים אחרות כולם בחזקת סכנה, זה לא אורמ שהוא לא יצליח, היה גדולי דורות שעיקר עסקם היה בחסד, אבל ליחידים יכול להיות כזה דרך, אם רוב בני אדם עיקר עסקם יהיה בחסד יצא מהם חיצוניות שבחיצוניות שבחיצוניות. הרבה הרבה דרכים, הרבה בני אדם קוראים ומוציאים ספרים של כל מיני רבותינו, שכתוב בהם הרבה דרכים בעבודת ה', ובודאי שכיון שהם כתובים בדברי רבותינו אז הם דרכים שהם אמת אבל צריך להבין שהדרכים האלה שנכתבו בדברי רבותינו הם על דרך כלל דרך ליחידים ולא דרך לרבים, אם ברור לאדם שזה דרכו, אז הוא צריך להתנהג כך, אבל הדרך המסורה לרבים, היא דרך של ביסוס של כל דבר על עמל התורה בדכות, זו הדרך, שאר כל הדרכים על אף שיש כאלה דרכים, ומי שיגיד שאין כאלה דרכים אז הוא לא מכיר היטב את ספרי חכמי הדורות שבכל דור ודור, יש כאלה דרכים אבל

הסכנה להתעסק בכאלה דרכים, בפרט למי שאין רב מובהק שהוא כזה, היא גדולה מאוד. לכן עיקר הדרך נקטו רבותינו דלא כהחווה"ל שכתוב כאן, לא ח"ו מחמת מיעוט ערכו, אלא מחמת שהדרך לרבים בנויה באופן שונה.

יש מעשה מבהיל שהיה פעם בישיבת פונוביץ, המשגיח ר' חצקל מסר שיחה שהנקודה העיקרית ביותר שיש בחיים היא אמונה, אחרי שהוא גמר את השיחה, הרב שך היה שם, הרב שך דפק ואמר, שלא כך קיבלנו מרבותינו, אלא שהעיקר זה תורה, לא אמונה, זה מעשה שהיה. זה שאלות פנימיות מאוד מאוד מאוד, מה נקודת הפנים. ודאי שבדברי החווה"ל הנקודת הפנים, היא העבודה הפנימית והחכמה היא כלי אליה, צריך להבין שהדברים האלה הם דברים שבמשך כל הדורות כולם היה להם פנים לכאן ופנים לכאן, אבל העיצה היעוצה לרוב בני אדם היא ללכת במהלך השורשי שהוא מה שנקרא בלשון הרמב"ם שביל הזהב קו האמצע, כל אלו שניסו ללכת בדרכים הצדדיות רובה דרובא נפלו ומיעוטם הקטן הצליח, מיעוטם הקטן, הרבה בני אדם מוצאים כל מיני ספרים של רבותינו ומנסים להשתמש בהם, דרכי הלימוד דרכי העבודה, אם מישהו לא בר דעת גדול מסוגל בקל ליפול בדרכים האלה אפילו שהם דרכי אמת.³

וְהִנֵּה אֲנִי נֹשֵׁב, כִּי מִחֲמַשׁ וְשִׁלְשִׁים שָׁנָה אֲנִי מִתְעַסֵּק בְּמָה שֶׁצָּרִיךְ לִי מִמְצוֹת
תּוֹרָתִי, וְאַתָּה יוֹדֵעַ רַב טָרְחִי בְּעֵינֵי וְרַב הַסְּפָרִים אֲצִלִּי, וְלֹא פָּנִיתִי לְבִי לְמָה
שֶׁפָּנִיתָ לְבָד לְשֶׁאֵל עָלָיו. וְהָאֲרִיךְ לְהוֹכִיחוֹ וּלְבִישׁוֹ עַל זֶה.

אפשר בפשטות ללמוד את חווה"ל שזה היה איזשהי שאלה מעין ר' ירמיה שאפקוהו מבי מדרשא ועל זה הוכיחו וביישו, אבל נשמת הדברים מורה שהנטיה היתה, אם רואים את סדר בדברים בתורת הרמב"ם בחלקו, שהוא חיבר את ספר משנה תורה בכדי שאדם לא יצטרך לעסוק בספר זולת המשנה תורה ומכח כך לפסוק הלכה, אומרים רבותינו מדוע? בכדי שלאדם יהיה זמן לעבודת הלב, רואים את הדברים האלה בצורת דרכו של הרמח"ל, אבל עוד פעם, ל זו היתה הדרך העיקרית שבה דרכו גדולי הדורות, היתה כזו דרך ויש כזו דרך וזה דרך אמת, אבל זה דרך מסוכנת מאוד. [לא כתוב שתלמד אורח חיים, מה הוא כותב? "ולא תתקן בהן מעות במדות

³ אותם שלא באו לידי מדה זו, לישר את שכלם על פי העיונים העליונים, הם צריכים יותר לעסק הפרטי של ההיות (פרטי סוגיות הש"ס), כדי שיוכלו לדון בלימוד דבר מדבר. וכן צריך זה כל אדם בעת ילדותו. אבל תלמידי-חכמים זקנים שירצו לשום עמלם בהשכלה עליונה של זכוך הדעות והמדות, הם צריכים להיות גבורים בשנון ההלכות על פי המקורות היותר ברורים, ולא לעסוק כל כך בדקדוקים פרטיים.. " (אורות התורה ט יג).

נפשך" משמע שהמכוון של הכל זה מידות הנפש, לא המעשה שבאורח חיים, כך נראה כיוון דבריו בלשון, אם החת"ס היה מבין שזה אורח חיים רק אז מסתמא הוא היה פחות מתנגד].

וְחָכְם אַחַר אָמַר: לְמַדְתִּי לְבָרַר מַעֲשֵׂי חֲמֵשׁ וְעֲשָׂרִים שָׁנָה.

מה כוונת הדבר, את מה הוא למד לברר? האם זה עפ"י דין או לא? למדתי לברר מעשי- מאיזה מקום במהלכי המידות הם נובעים? האדם עושה דבר, הוא מניח תפילין, מה מניע אותו להניח תפילין, הוא מתעטף בטלית מה מניע אותו? הוא עושה חסד, מדוע? וכן על זה הדרך. למדתי לברר מעשי זה לברר את שורשי המעשים במידות.

וְאָמַר חָכְם אַחַר: יֵשׁ מִן הַחֲכָמָה מַה שֶׁהוּא צָפוֹן בְּלִבּוֹת הַחֲכָמִים כַּמְטָמוֹן הַנִּסְתָּר, אֲשֶׁר אִם יִסְתִּירוּהוּ לֹא יִשְׁיַגְנוּ אָדָם, וְכֹאֲשֶׁר יִגְלוּהוּ לֹא יַעֲלֶם מֵאָדָם יֵשׁ אֲמָרֵיהֶם בּוֹ,

החכם אמר, יש בליבות החכמים מה שהוא צפון כמטמון הנסתר, מה באמת צפון שם? יש את הכלל שאומר אותו הרב דסלר כידוע, זה לא היסוד שלו אבל זה הוא מביא אותו, ש'סוד' עניינו שגם כאשר אומרים אותו לאדם הוא לא מבין אותו, 'סוד' אין ענינו שראובן אמר לשמעון שהוא רוצה מחר ללכת למקום פלוני ואף אחד לא יודע מזה, אלא ענינו דבר שליבא לפומיה לא גליא ואפי"אם הפה יגיד את זה, אבל מיש שישמע את זה לא יבין מה שנאמר, לא כי המילים הם שפה אחרת, אלא כי האותיות לא יכולות לבטאות את העומק הפנימי של מה שנאמר, זה הגדרתו של סוד.

מה שצפון בליבותם של חכמים "אשר אם יסתירוהו" לא ישיגנו אדם, כי זה דבר נעלם שבני אדם אפי' לא יודעים שישנו. משל למה הדבר דומה? יש מטמון, ובן אדם יודע שי מטמון רק הוא לא יודע איפה זה טמון, אז מה הוא עושה? הולך לחפש את המטמון, אבל יש מטמון שהוא טמון ואפי' לא יודעים שהוא קיים. המטמון שטמון בליבם של חכמים זה מהסוג השני. כל זמן שאדם לא הגיע לנקודת הפנים הוא אפי' לא יודע מהי התפיסה הפנימית, זה מטמון שלא ידוע קיומו, אדם ססבור שיש אהבה שיש יראה שיש שאר מידות טובות, אמת! אבל הפנים זו סוגיא חדשה לגמרי, הפנים כאשר האדם מגיע לפנים הוא מבין שמה שהוא תפס קודם הוא לא תפס כלל בערך למה שהוא משיג עכשיו בפנים, זה לא מילים שאפשר לבטאות את זה, זה תפיסה של פנים.

"וכאשר יגלוהו לא יעלם מאדם יושר אמריהם בו"- צריך להבין שגם כארש הם מגלים את זה, רוב בני אדם כן נעלם מהם יושר אמריהם. אדם לומד ספר כמו חוה"ל כמו מסל"ש, האם הוא בעצם מבין את מה שכתוב שם?? בני אדם סבורים שמה שכתוב הם מבינים רק יש קושי לקיים. צריך לדעת שכמעט אין מי שמבין מה שכתוב, זה לא ספר קבלה, אז למה כמעט אין מי שמבין מה שכתוב? כי המושגים הם מושגים של 'צפון' הם מושגי פנים שמי שלא נמצא באותו עולם לא מבין על מה מדובר. ודאי שמי שקורא נראה לו שההוא מבין את הדבר, יש כבר פירושים על החוה"ל, יש פירושים על המסל"ש, אבל זה לא שהמילים לא מובנות אלא התפיסה הפנימית של הספר לא מובנת במה היא עוסקת. זה לא ידיעה, עיצות לכעס עיצות לעצבות עיצות לשמחה, רק שקשה לקיים, לא! החכמה הפנימית כמו שהוזכר לעיל זה חוה"ל זה חכמת הלבבות זה חכמה צפונה, צריך להבין שמאחורי דבריהם של רבותינו, בתוך דבריהם גנוז כאן משהו נעלם. מיש נפתח לו הלב אז הוא תופס מה גנוז כאן, מי שלא נפתח לו הלב הוא לא תופס מה יש כאן ואפי' אם יגידו לו את הדברים "יעבור עליהם ולא ירגישם יראם ולא יכירם" הוא לא מבין מה יש כאן, כאשר החכמים מגלים יושר אמריהם, מי תופס את זה? מי שהלב שלו נפתח, והוא קורא את יושר אמריהם פתאום הוא רואה אור גדול הוא רואה את אור הלבבות את נוגה הנפשות את האור הצפון. אבל מי רואה את זה? רק מי שהלב שלו נפתח אז הוא קולט שיש כאן משהו ואז כשהוא רואה את דבריהם הוא רואה את יושר אמריהם. אבל מי שהלב שלו לא פתוח אז גם כאשר הוא רואה את הדברים הוא לא קולט את התפיסה שבהם הדברים נאמרו. כל זמן שהערילות שבלב חלה על האדם הוא לא תופס מה עשו חכמי המוסר. צריך להבין, חכמי המוסר עוסקים באור הצפון, זה דבר שצפון מבני אדם. לא כי הם לא עמלים בו לכן הם לא השיגו אותו, הם לא תופסים מה הסוגיה כאן, בלשון כללית קוראים לזה מוסר, קוראים לזה עבודת המידות, זה נכון, אבל צריך להבין שיש כאן אור צפון מאחורי כל הדברים האלה.

כל זמן שיש לאדם ערלת הלב הוא לא תופס מהו האור הצפון שי כאן, אבל כשנסדק משהו מאותה ערלה והלב שלו מעט נפתח, פתאום הוא תופס, שיש כאן אור צפון, שזה אור של העוה"ב, איך קודם לכן הוא לא תפס? זה היה רק כסומא המהלך בארובה, הכל בחזקת סומים עד שבא הקב"ה ופותח את עיניהם, מי שנפתח לו הלב הוא קולט את החכמה שגנוזה במוסר, הוא תופס את האור שגנוז שם, הוא נבהל ומזדעזע עד עמקי נשמתו. אבל כל זמן שהאדם לא נסדק לו הערלה שבלב והוא לא הרגיש את האור הצפון, אז יש לו אולי תשוקה לעבודה, הוא

מחפש תשוקה הוא מחפש התעוררות הוא מחפש עליה, הוא מחפש, אבל הוא לא נגע בנקודה הפנימית של הלב.

וְזֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי כ, ה): מִיָּם עֲמָקִים עֵצָה בְּלֵב אִישׁ וְאִישׁ תְּבוּנָה יִדְלָנָה, רְצָה לִזְמֵר, כִּי הַחֲכָמָה תִּקְוֶעַה בְּתוֹלְדוֹת הָאָדָם וְטָבְעוּ וּבְכַח הַכְּרָתוֹ

כי "אשר יצר את האדם בחכמה" אז מעצם היצירה שלו החכמה היא חלק מהווייתו, ובדקות יותר היא עצם ההויה שלו.

כַּמִּים הַטְּמוּנִים בְּלֵב הָאָרֶץ,

מה שהמים טמונים בלב הארץ זה דבר חדש בבריאה? או כך היה במעשה בראשית? "הארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ורוח אלוהים מרחפת על פני המים" ביום שלישי נאמר יקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה. אז המים שנשארו טמונים בלב הארץ הם החידוש? או שהמים שהסתלקו משם זה החידוש? המים שנסלקו. אז המים שטמונים בלב הארץ זה טבע יצירתם.

וְהַנְּבוֹן הַמְּשֻׁכֵּל יִשְׁתַּדֵּל לַחֲקֹר עַל מַה שֵּׁישׁ בְּכּוּחוֹ וּבְמִצְפוּנָיו מִן הַחֲכָמָה, לְגַלּוֹתָהּ וּלְהִרְאוֹתָהּ, וְיִשְׁאֲבֶנָּה מִלְּבוֹ, כְּאֲשֶׁר יַחְקֹר עַל הַמִּים אֲשֶׁר בְּמַעְמְקֵי הָאָרֶץ.

החווה"ל כאן בלשונו כותב דברים נפלאים מאוד! מאיפה האדם קונה חכמה? ברוך ה' יש ארון ספרים גדול וצריך לעבור מכרך לכרך על כל ספר, נו, אבל מה כתוב בחווה"ל "על מה שיש בכוחו", הוא חוזר למה כתב לעיל "כי החכמה תקועה בתולדות האדם בטבעו ובכח הכרתו", אז הוא מדבר על החכמה שיש בכוחו בתוך נפשו. "ובמצפוניו" על איזה חכמה הוא עוסק? במה הוא עוסק? בחכמה שתקועה אצלו, לא רק בחכמה שנמצאת בחוץ, אלא בחכמה שנמצאת אצלו בלב, לחקור על מה שיש בכוחו משורש יצירתו שהחכמה תקועה בליבו. "ובמצפוניו" אז מאיפה הוא מוציא את החכמה? מהמצפונים של עצמו, משם הוא מגלה את החכמה.

"לגלותה ולהראותה וישאבנה" אם היו שואלים כל אחד מאיפה הוא ישאב את החכמה? הוא יגיד משמחת בית השואבה והיום שאין אז יש ספרים, אבל מה שכתוב בחווה"ל? "וישאבנה מליבו" נו, אם אדם בא היום ואומר כל מיני רעיונות אז אומרים 'הרהורי ליבו', אין אדם חולם בלילה אלא מהרהורי ליבו, אבל כתוב כאן בחווה"ל מאיפה כל החכמה, צריך להבין יש שתי סוגי חכמות, יש כמה שבאה מבחוץ, ויש חכמה שבאה מפנים, החכמה של ד' חלקי שו"ע יסודו בחכמה שבאה

מבחוץ, החכמה של חכמת המצפונים זה חכמה שבאה מבפנים, למה רוב בני אדם רחוקים מעבודת פנים? עבודת פנים היא חכמת פנים, האדם מתולדתו רגיל שאת החכמה הוא קונה מבחוץ, הוא רוצה לדעת ש"ס הוא רוצה לדעת פוסקים, ב"ה אבל מאיפה הוא קונה את אותה חכמה? מבחוץ, לתפוס שי חכמה שנמצאת בפנים וצריך לשאוב אותה, אנחנו משתמשים בלשון החוה"ל, התפיסה הזו לעצמה היא סוד כלפי רוב בני האדם, ודאי מי שלא מבין את הדברים יגיד 'רוח הקודש', החוה"ל לא עוסק כאן עכשיו ברוח הקודש, מדובר כאן בסוגיה לגמרי אחרת [גם לגבי אברהם אבינו מדובר שם על כליות, אבל כאן מדובר על הלב, זה חלוק מאוד, מדובר כאן אצל כל אדם].

עוד פעם שיהיה ברור, החכמה שהאדם רוצה להשיג מאיפה בעיקר החכמה שהוא רוצה להשיג? הוא רוצה להשיג מבחוץ, מי שלא תופס שי חכמה מבפנים שצריך להוציא אותה החוצה הוא רחוק מכל עבודת המוסר, מוסר זה לא כל מיני הרגשים ורעיונות, זה גילוי החכמה שנמצאת בפנים, מי שרוצה לקנות מוסר ע"י חכמה שנמצאת בחוץ הרי זה כאדם שמתעסק עם כלים ממקום אחד שמתאימים למקום אחר. החכמה הפנימית היא באה מבפנים, לא שהיא בפנים, בפשטות מבינים היא חכמה פנימית, שמשיגים אותה בפנים, לא, היא באה מבפנים. יש כאן שני מקורות יסודיים לגילוי החכמה, דרכה של תורה של ד' חלקי שו"ע שהוא בא מבחוץ פנימה, חכמת המוסר היא חכמה שבאה מבפנים החוצה, "לגלותה ולהראותה וישאבנה מליבו", מי שתנועת הנפש שלו היא למבלע ולא פליט, הוא רחוק מכל חכמת המוסר, מי שקולט את התפיסה הפנימית שהיא השאיבה ממעמקי לבבו של החכמה שתקועה בו משעת יצירתו הוא זה שדורך על מפתן העבודה הפנימית, העבודה הפנימית היא בנויה על סוד פנימי, מהו הסוד הפנימי? גילוי החכמה מבפנים החוצה ולא רק מבחוץ פנים, מה בני אדם אבל על דרך כלל תופסים? מה זה עבודת המוסר? הפוך קורא עצות בספרים ומקיים, אז זה מחוץ לפנים וזה לא חכמה. כל העבודה הפנימית בנויה על חכמה כמו שנתבאר בארוכה מאוד לעיל עד השתא, אבל על איזה חכמה היא בנויה? היא בנויה על חכמה שבאה מבפנים. מיש קולט איך להוציא חכמה מפנים החוצה הוא שייך לעבודת המוסר, מי שלא הוא אל שייך לעבודה של מוסר, ודאי שהוא יכול לעבוד על מידותיו ואשריו וטוב לו אבל זה לא שייך לחכמה ולעבודה הפנימית, העבודה הפנימית זה אדם שחי כל הזמן בפנים כי משם המקור של החכמה שלו. בני אדם סבורים שמי חשי עבודת ה' אז הוא חי עבודה והוא רחוק מחכמה, לא, זה לא נכון בכלל, זה נכון שי כאן סוג

נוסף של חכמה, כל בעלי המוסר עסקו בחכמות פנימיות, מדוע? כי החכמה שבה מתגלה המוסר הוא מבפנים לחוץ, על זה זה בנוי.

יש בני אדם שלכן סבורים שהם ילמדו את החכמה הפנימית, אבל איך הם מנסים ללמוד את החכמה הפנימית? מבחוץ פנים, זה השבירה הגמורה שיש. החכמה הפנימית היא באה מבפנים החוצה, היא לא באה מבחוץ פנים. מי שקולט את הדברים האלה הוא יכול הלמשיך הלאה, אם אל עמדנו על היסוד הזה אז זה התעוררות בעלמא, אנחנו לא מזלזלים ח"ו בשום התעוררות, אבל לא עמדו על התפיסה מה זה חכמה המוסר, ומה זה עבודת הפנים. מי שעמד על היסוד הזה, לא רק בדעת אלא בתפיסה של לב פנימית, הוא שייך לעבודה הפנימית, מי שלא, אז הסוגיה שבה עוסק החוה"ל לא נוגעת אליו עכשיו, הוא יכול לקבל מזה התעוררות אבל הסוגיא לא נוגעת אליו, הוא עוסק בחוה"ל מחוץ לפנים וכל מה שעסק החוה"ל הוא מפנים לחוץ. מי שאין לו את התכונה של מפנים לחוץ אז הוא מתעסק רק מחוץ לפנים, הוא לא מוצא הרבה חכמה ומוסר.

[כשאדם מזדכך מעט ואז הוא מגיע לפנים, דוגמת מעין שנובע, מי גורם למעיין שנובע? יש לו נביעה עצמית, ככל ששואבים יותר הוא נובע יותר, אבל הנביעה העצמית היא נביעה עצמית, אם תשאב יתרבה הנביעה, אבל הנביעה העצמית היא נביעה עצמית].

הדברים האלה קשה לבטאות אותם יותר בפה, זה לא דברים שאפשר להסביר, אבל צריך כל אחד לפי ערכו לתפוס ולבקש מהקב"ה שיפתח את לבבו שיתפוס במה עסקינו, כתוב כאן את סוד העבודה הפנימית, בני אדם מחפשים בקיאות במוסר, בני אדם מחפשים חיזוק, בני אדם מחפשים חבורה לעבודה, עוד פעם, לא מזלזלים בכל רצון טוב של קדושה, אבל זה לא שייך לכל חכמת המוסר שבה עסקו רבותינו, יש בני אדם שעוסקים מבחוץ ומחברים ספרים מבחוץ ועושים מעשים מבחוץ והכל מבחוץ, אלה שחיים בחוץ לא רואים מהי נקודת הטעות, אבל מיש תופס את מהלכי העבודה הפנימית הוא מבין שהסוגייה כאן היא סוגייה שונה בתתכלית השינוי, כל החכמה הפנימית, היא באה מבפנים החוצה, "ישתדל לחקור על מה שי בכוחו", לפי זה נבין ברור, למה החכמה, הפנימית עוסקת כל הזמן בדקויות של הנפש, כי הרי היא מגלה את הדבר מפנים החוץ אז היא כל הזמן עוסקת במה שיש בפנים.

המקור של הנביעה כלשון החוה"ל "וישאבנה מליבו" איפה כל עבודת המידות? בלב? במקום של העבודה משם מקום השאיבה, הוא כל הזמן מברר דקויות בלב במהלכי חכמה, אבל בכדי להשיג את אותם דקויות הוא צריך לשהלב יהיה במדריגה של אותם דקויות, לכן הוא עובד כל

הזמן לזכך את דקות הלב, וכשהלב יזדכך בדקותו הוא משיג חכמה יותר דקה, כי הכלי נעשה יותר ראוי, משל למה"ד אדם מגיע עם דלי עכור ומנסה לשאוב מים, אפילו שהמים במקור המעין נקיים, אבל הדלי העכור גורם למיים שילתכלכו, אם הלב לא זך הוא לא יכול לקלוט את הדקויות שינבעו משם, לכן ככל שהאדם עבד יותר על דקויות שבלב אז החמכה הפנימית שמתגלה ונשאבת לחוץ היא יותר דקה וחוזר חלילה, כך האדם כל הזמן משיג עוד ועוד ועוד, ואם ישאלו אותו 'זאת מנא לך'? ממעמקי לבבו שמשם נובע התורה, זה דברי חוה"ל, אין כאן ולו חידוש אחד על דבריו.

כמה בני אדם יכולים לעבור על הקטע הזה שקראנו עכשיו ולא להבין שכאן הוא בעצם גונז את כל סוד העבודה הפנימית שהוא הו[ן]ך את הדבר מחכמה שהיא מחוץ לפנים, למפנים לחוץ. הדברים האלה, מי שבאמת רוצה להיכנס פנים, שזה לא בגדר התעוררות חייב לקבוע את הדברים האלה בלבבו, ואפי' אם הוא לא מבין מה זה אז לבכות לקב"ה שיפתח לו את אותו מקום פנימי, אבל על זה זה בנוי, אם לא, אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אבל הוא לא נוגע במה שהספר יעסוק לקמן, לא בחוה"ל לא בשערי תשובה ולא במסל"ש וכדומיהם, כל הספרים האלה היו בנויים על מפנים לחוץ, הם לא בנויים על מחוץ לפנים.

אדם קורא מסל"ש דלא כהחווה"ל, המסל"ש מביא הרבה פעמים גמרות כסדר, הוא סובר שזה מחוץ לפנים, זו טעות! מי שיש לו עין פנימית רואה את המפנים לחוץ שהוא הלביש את זה על חז"ל, אבל הוא רואה את זה מפנים לחוץ לא מחוץ לפנים. כל חכמי הדורות הקדושים שעסקו בעבודה פנימית, הם עסקו מפנים לחוץ, לכן כל הזמן הם היו כמעין המתגבר, מי שרגיל בכתבי הסבא מקלם, מי שרגיל בכתבי ר' ירוחם, הוא רואה כל הזמן שיש להם הרהורים שנבעים, זה לא רעיונות, זה מה שנבע ממעמקי לבבם, זה בנוי, מי שמעיין קבוע בכתבי הסבא מקלם בכתבי ר' ירוחם וכדו' זה מה שהוא רואה ברור, הוא רואה בני אדם שעמלו על עצמם והנביעה הפנימית נפתחה וכל הזמן דולים ומגלים את החכמה שגנוזה בתכם, איך להביט איך להסתכל על כלל כל הבריאה כולה, וכל פרט ופרט זה גיללוי של הקב"ה בעולמו.

שיזכה אותו הבורא שלבבנו יפתח ונזכה מחד לקנות תורה מחוץ לפנים אבל מאידך גם לגלות תורה מפנים לחוץ.

כל מציאות החיים, וכאשר כל מציאות החיים מתהפכת אז הראייה שלו בתורה היא אחרת, הגמילות חסדים שלו אחר, התפילה שלו אחרת, כל החיים הם לגמרי אחרת. מי שנגלה לו אור

האמונה במעמקי נפשו אינו אותו אדם כלל, זה לא עוד ידיעה, זה לא תיקון מידה פרטית, זה לא השלמה של איזשהו חסר, זה גילוי כל שורש מציאות התפיסה שלשם כך האדם נברא- להכיר את מי שאמר והיה העולם.

כל זמן שהאדם לא עמד על הנקודה הזו הוא יכול לחיות רחוק מאוד מאמיתת החיים והוא בתוך שאמת בידו, ברוך ה' הוא לומד תורה ומקיים מצוות, הוא מחבר חיבורים, הוא עושה חסד, הוא בטוח כבר שהוא נמצא בגן עדן העליון בשורה הראשונה אחרי אברהם יצחק ויעקב. צריך להבין מה זה חיים, זה כל כך נעלם שאפי' מי שלומד תורה ומקיים מצוות הוא אפי' לא מבין שהוא לא נגע בפנימיות של האמיתות של כל האידישקייט. זה דבר מבהיל כשמבינים את זה! זה לא התעוררות, ודאי ששמירת הלשון זה דבר גדול, גמילות חסד זה דבר גדול וכל מה שמנו חז"ל דברים גדולים מאוד, אבל יש שורש אחד שהכל עומד עליו, זה הכרת מי שאמר והיה העולם, וזה הדבר הנעלם והנעלם, לעתיד לבוא בימות המשיח זה יהיה ידוע, אבל למי שעמל לברר ולהשיג את זה.

הדברים האלה צריכים הרבה התבוננות, הרבה עמל, הרבה יגיעה, ע"מ להבין במה מדובר, אבל להבין, מי שלא הבין במה מדבר החובת הלבבות לא חסר לו ידיעה של רשב"א (על אף שכל רשב"א מביא לידי העוה"ב) חסר לו כל הנשמת חיים של כל היקום כולו ושל המציאות הפרטית שלו, אם הוא לא עמל להבין ולהשיג במה החובת הלבבות מאריך לבאר בספרו הוא לא השיג את כל מציאות הנבראים לשם מה הם קיימים. אפי' שהוא לומד תורה, אפי' שהוא מקיים מצוות, אפי' שהוא עושה מעשים טובים.

אפשר להאריך ולהאריך ולהאריך, אבל צריך סייעתא דשמיא להבין את הנקודה הפנימית של החיים.